

III RIIGIKOGU

8. istungjärk. Protokoll nr. 214 (15).

1929.

III Riigikogu koosolek 12. veebruaril 1929
kell 17.

Kokku on tulnud 81 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **A. Rei**, sise- ja kohtuminister **T. Kalbus**, välisminister **J. Lattik**, sõjaminister **M. Juhkam**, raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, põllutöominister **K. Soonberg**, teedeminister **O. Köster**, töö-hoolekande- ja haridusminister **L. Johanson**.

Päevakord:

1. Lelle jaama laiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

2. Talumajandusnõuande korraldamise seadus — maakomisjoni ettepanek.

3. Riigiteenijate teenistusvanuse tasu seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**, pärast abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

Koosolek algab kell 17.25 min.

1. Päevakorra Juhataja K. Ein-
täiendamine. bund: Riigikogu koosolek on avatud.

Päevakorda võetakse nähtava enamusega **A. Tõllassepa** (rhv) ja **J. Fuks'i** (as) ettepanekul 1. punktiks komisjonide täiendavad valimised.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Sekretär **O. Liigand:** Riigikogu juhatajale on esitatud ja Riigikogu juhatajuse poolt komisjonidesse antud järgmised seaduseelnõud:

1. Riikliku külmetushoone seadus — rahaasjanduse komisjoni (laiendatud koosseisus).

2. Välismaaliste vahekohtu otsuste täitmise konventsiooni kinnitamise seadus — üldkomisjoni ja välispolitilise külje suhtes seisukohavõtmiseks väliskomisjoni.

3. Liitumise seadus konventsiooniga teatud reeglite ühtlustamiseks päästmise ja abiandmise alal merel — üldkomisjoni ja välispolitilise külje suhtes seisukohavõtmiseks väliskomisjoni.

4. Liitumise seadus konventsiooniga teatud reeglite ühtlustamiseks laevade kokkupõrke alal

— üldkomisjoni ja välispolitilise külje suhtes seisukohavõtmiseks väliskomisjoni.

5. Tuletõrje seaduse muudatus — rahaasjanduse komisjoni.

6. Vägede juhataja ametkoha asutamise seadus — riigikaitse komisjoni.

3. Komisjonide täiendavad valimised. Nähtava enamusega valitakse:

rahaasjanduse komisjoni **A. Lauri** asemele **J. Lehtman**(as); rahaasjanduse komisjoni — laiendatud koosseisus — rkl. **O. Liigand'i** asemele **K. Kornel** (rhv) ja **G. Lorenz'i** asemele **A. Laur** (as); väliskomisjoni **K. Kornel'i** asemele **J. Tõnisson** (rhv);

4 Lelle jaama laiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — I lugemisel. Üldkomisjoni aruandja **V. Hasselblatt:** Omalajal, kui Lelle-Papiniidu raudtejaama tarvis sundvõõrandati tarvilik maa-ala, viidi võõrandamine läbi ainult Pärnu maakonnas. Et selle raudtee ehitamise lõpuleviimisel selgus, et Lelle jaama tuleb laiendada, ja silmas pidades, et Lelle jaam muutunud sõlmejaamaks, siis tuleb ka Harju maakonnas võõrandamine läbi viia, nimelt 1160 ruutmeeetri suuruses. Selle sundvõõrandamise läbiviimiseks on Vabariigi Valitsuse poolt käesolev seaduseelnõu esitatud. Üldkomisjon on seaduseelnõu läbi kaalunud nii sisulikult kui ka vormilikult, ja üldkomisjoni nimel teen ettepaneku,

Et selle raudtee ehitamise lõpuleviimisel selgus, et Lelle jaama tuleb laiendada, ja silmas pidades, et Lelle jaam muutunud sõlmejaamaks, siis tuleb ka Harju maakonnas võõrandamine läbi viia, nimelt 1160 ruutmeeetri suuruses. Selle sundvõõrandamise läbiviimiseks on Vabariigi Valitsuse poolt käesolev seaduseelnõu esitatud. Üldkomisjon on seaduseelnõu läbi kaalunud nii sisulikult kui ka vormilikult, ja üldkomisjoni nimel teen ettepaneku,

käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

5. Talumajandusnõuande korraldamise seadus — I lugemisel. Maakomisjoni aruandja **A. Schulbach:** Talumajandusnõuande korraldamise seadus tahab anda seadusliku aluse senimaksnud nõuande-korraldusele, ühtlasi luues sellele ka kindla majandusliku aluse. Praegumaksvas korras toob see seadus võrdlemisi vähe muudatusi. Võiks nimetada, et on suurendatud büroo koosseisu

asjatundjatega, nagu Kuusiku põllutöökatsajaama juhataja, Tooma sookatsajaama juhataja, üks Jõgeva sordikasvanduse esindaja ja üks Tartu ülikooli põllumajanduslikkude katseasutuste esindaja. Peale selle üks Eesti agronoomide seltsi esindaja. Siis on seaduseelnõus ette nähtud, et iga maavolikogu, kes toetab talumajandusnõuande korraldust teatud summadega, võiks saata büroosse ühe esindaja. See lisanud on vastu võetud selles mõttes, et ergutada maakondi toetussummade andmisel.

Maakomisjon arutas oma koosolekul praeguse nõuande korralduse otstarbekohasust ja leidis, et võrreldes endise korraldusega, praegusel on mitmed paremused. Kõigepealt on see nõuande teinud rahvale märksa kättesaadavamaks, ja meie näeme, et kohtadel igalpool suur liikumine on tekkinud, et seda nõuannet veelgi kättesaadavamaks teha. Kui agronoomilise nõuande korraldus läbi viidi, siis oli kavatsus riiklikkude summade arvel ametisse võtta 38 jaoskonna agronoomi, nüüd näeme, et see arv on üle 60 kasvanud. Agronoomide arvu suurendamine oli võimalik sellepärast, et seltskond rohkete summade andmisega vastu tuli uuele korraldusele. Teiseks on uus korraldus suutnud läbi viia, et meie agronoomiline personal on oma eelhariduse poolest märksa parem kui endise korralduse juures.

Viimaks on tähtis uue korralduse juures see, et see suure liikumise välja kutsunud, on rakanud tööle kohalikkude tegelaste omaabi. Teame, et Eesti rahvas on väga umbusklik kõiksuguste uuenduste vastu, ta ei taha heameelel toetada uut ettevõtet, aga siin näeme, et uus korraldus ei ole veel aastatki kestnud, ei ole veel suutnud oma tagajärgi näidata, aga igalpool on tekkinud liikumine selles mõttes, et igasugused asutused ja ettevõtted panevad kokku summasid, et agronoomilist abi rahvale veel kättesaadavamaks teha.

Rahvas on ise alla kriipsutanud selle uue korralduse otstarbekohasust. Maakomisjon pidi tunnustama, et uuele korraldusele tuleb anda seaduslik alus. Teen maakomisjoni nimel ettepaneku,

käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

K. P ä t s (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui meie selle uue korralduse meie riigis maksuma paneme, mis kokku puutub valitsuse, omavalitsuse ja seltskonna tööga, siis peame sellele korraldusele kindlad piirjooned ja juriidilised piirjooned tõmbama, et neid, kui tööle asuda, võimalik oleks töö juures eraldada ja selle iseloomule vastavalt maksuma panna.

Kui sellest seisukohast käesolevale seaduseelnõule vaatame, siis leiame, et selles seadu-

ses on öeldud, et uus korraldus on juriidiline isik, kelle tegevus peab piirduma käesoleva seaduse põhjal. Juriidiline isik näikse olema selle seaduse kokkuseadja arvates niisugune imeasi, millega kõik võib teha ja mis nagu oleks välja kujunenud õiguslikkudes kindlates piirides. Ei, juriidilise isiku mõiste on mitmekesine. Juriidiline isik on riik, seda on ka kõige väiksem selts ja kõik, mis nende vahele võib ära mahutada. Juriidilise isiku nimetus iseenesest ei ütle juriidiliselt mõtlejale midagi kindlalt.

Missuguse iseloomuga juriidiline isik siin kavatakse luua, siis peab ütleva, et selle poolest see seaduseelnõu väga segane on. Juriidilised isikud võivad olla kaht suurt järku: juriidilised isikud eraõiguslikul alusel ja juriidilised isikud avalikõiguslikul alusel. Eraõiguslikul alusel juriidiline isik on, kui astutakse kokku erakokkuleppe põhjal ja kus juriidilise isiku liikmete hulgas olemine oleneb õiguse põhjal kokkuastunud isikute tahtest.

Juriidiline isik avalikõiguslikul alusel on oma iseloomu poolest iseloomulik. Tal on järgmised iseloomulikud küljed: esiteks, sunduslik koosseis, teiseks, ta tegevust kandvad abinõud kannavad sunduslikku iseloomu, ja kolmandaks, on ta iseloomulik selles mõttes, et ta tegevuseavaldus ei ole üksi ta õigus, vaid ka ta kohus, kuna see eraõigusliku juriidilise isiku juures ümberpöördukt on. Kõik, mis juriidiline eraisik teeb, on ta õigus teha, aga mitte kunagi ta kohus. Kui meie vaatame käesolevat seaduseelnõu, siis peame ütleva, et siin leiduvad, kuigi see otsekohe öeldud ei ole, avalikõigusliku juriidilise isiku tundemärgid, nii et võib seda kavatsetavat asutust siiski avalikõiguslikuks juriidiliseks isikuks nimetada sellepärast, et esiteks ta koosseis on seaduse poolt ette nähtud, see ei ripu vabast tahtest ära, teatud sundus on sellel alal maksuma pandud. Teiselt poolt peab ütleva, et ta saab riigikassast suurema summa raha, nii et siin meil on sellega tegemist, mida omavalitsuse alal riigi totatsiooniks nimetatakse, ja mida riigiasutuste juures eelarve-summadeks nimetatakse. Nii et siin on ka sellepoolest sel asutusel kaunis kindel iseloom, ta raha tuleb riigikassast, on talle seadusega antud, ei anta vaba kokkuleppe põhjal, nii et on teatav sundus maksuma pandud selle korralduse juures.

Mis aga lahtiseks on jäetud, on see, kuidas seda abi peab andma, on see sunduslik või on see vabatahtlik. Kaht eelmist sunduslikku elementi silmas pidades peaks siis küll, ehkki seaduses seda öeldud ei ole, otsusele tulema, et see vabatahtlik ei ole, vaid see tal kohuseks on. Ka selles mõttes võiks siis seda asutust avalikõiguslikuks juriidiliseks isikuks pidada, ehk seda küll nii otsekohe tähendatud ei ole.

Kui jääme selle juurde, et see avalikõiguslik juriidiline isik on, siis tekib küsimus, missugusesse kategooriasse see avalikõiguslik juriidiline isik käib. Meie teame, et avalikõiguslikud juriidilised isikud jagatakse kolme kategooriasse: riigi- või valitsuseasutused, omavalitsuseasutused ja elukutse huvide esindused, ehk igasugused kambrid, või kuidas neid igas riigis nimetatakse. Nii et oleks kolm suuremat kategooriat avalikõiguslikke juriidilisi isikuid, mille mõiste alla võiksimme selle uue asutuse paigutada. Kui meie nüüd vaatleme neid iseloomu omadusi, mis seaduses juriidilise isiku kohta avaldatud, siis peab ütleva, et paistab küll välja, nagu oleks sellest tahetud teha mingit elukutseesindust. See näib nii olema, kui selle asutuse tegevust majanduslikkudel aladel vaadelda. Kui meie aga vaatleme ta koosseisu, nagu see siin seaduseelnõuga kujundatud, siis leiame, et see asutus on vähem elukutseline esindus kui riigi ametikoht. Teiselt poolt, kui me vaatame seda vahekorda, mis on selle asutuse ja valitsuse vahel, siis näeme, et sellel täiesti puuduvad need omadused, mis elukutseesindustel harilikult olemas. Elukutseesindustel on enam-vähem, nagu juriidiline analüüs näitab, paralleelsed omavalitsuse asutustele. Kui meie sellelt seisukohalt neid vaatleme, siis näeme, et elukutselistel esindustel oma sissetulekut maksude võtmise näol olemas on. Nii on see ka omavalitsustega. See büroo aga saab oma sissetulekud pea täielikult riigilt.

Teiseks vaatleme alluvuse vahekordi, siis näeme, et selle büroo üle on suurel määral maksma pandud teiste asutuste võim, nii et sellest asutusest enesest või tema oma võimust enam kuigi palju järele ei jää. Kõigepealt on ülemuseks ministeeriumi põllumajanduse peavalitsuse direktioon või direktor. See on, kes otskohe võib seda asutust kontrollida, arupärimisi teha j.n.e. See on võim, kelle kätte kõik selle asutuse tegevuse määramine läheb. Teiseks ülemuseks on minister ja kolmandaks oleks valitsus, kes büroo eelarve kinnitab. Kuid asutus ise peaks olema omavalitsuse iseloomuga ja igasugune omavalitsus ei tunne üldse ülemuse juhtimise mõistet, niisugust ülemuse juhtimise mõistet, mis Saksa jurisprudents „Anweisungsrecht“ all mõistab. Nii kannab see asutus täiesti bürookraatliku asutuse iseloomu, nagu seadus ka seda asutust ise bürooks nimetab.

Kui vaatleme asutuse sisemist korraldust, siis näeme, et siin ei ole näidatud, missugust iseloomu see asutus oma tegevuse mõttes kannab, vaid on öeldud, et põllutööminister määrab ta vahekorra ja piirid teiste asutustega. See tähendab, et põllutööminister määrab kindlaks selle asutuse kodukorra. Siin on nüüd

niisugune võim ministrile antud, et ministril sagedasti seal, kus seadusandlik võim ise ametiasutuste võimude vahekorrad kindlaks määrab, seda isegi oma ametnikkude kohta sel mõõdul ei ole. Siin aga tuleb välja, et põllutööminister kõik võib teha. Edasi on seaduses öeldud, et büroo on juriidiline isik, kellel on oma juhatas. Aga mis see juhatas teeb, kuidas ta vastutab, selle kohta ei ole midagi öeldud. Isegi kõige vähemas seltsis peab seadusega kindlaks määratud olema vahekord juhataja ja teiste organite vahel. Siin aga, kuidas minister tahab, nii ta teeb. Sellel alal on ministrile jäetud eriline vabadus.

Nende tundemärkide järgi, mis on seaduses, ei saa see olla kuidagi viisi omavalitsus, ega niisugune omavalitsus, mis kitsamas mõttes majanduslikku iseloomu kannab, mis elukutselise esinduse all tuntud. Kui meie tahame asutuse iseloomu kindlaks määrata, siis võibolla nii, et see tuleks niisuguse kategooria alla viia, et ta on büroo selles mõttes, et ta on põllutööministeeriumi juures olev ametiasutus. See on koda, kes kahest osast koosneb, kelle õigused ja vastutus eelnõus täiesti lahtiseks jäetud. Ja peale selle on üks kitsam büroo, kelle kohta jällegi midagi teada ei ole ja üldse on öeldud, et ta saab raha valitsuselt, ning eelarved ja aruanded kinnitab valitsus. Missugune selle järelevalve viis, kas ta riigikontrolli alla käib, kas riigikontrollil nende rahade kohta midagi ütlemist on, või kuidas see Riigikogu tegevusega kokkukõlas, seda öeldud ei ole. On vaid öeldud, et iga aasta peab 100.000 või 120.000 krooni saama, aga kuidas seda raha kulutatakse, kas Riigikogu võib omi eeskirju anda, või võivad nad seda iseseisvalt teha ning, kui nad seda teevad, siis — missugune on nende juures aruandmine, kes nende eest vastutab. Need summad, mis omavalitsusele antud, nende summade eest ei vastuta minister. Omavalitsuse tegevuse kohta ei saa ministrile ega kellelegi teisele arupärimist esitada, sellepärast et see on omavalitsus, ja omavalitsuse eest vastutab minister ainult niipalju, kuipalju ta oma järelevalve õigusi täitnud või täitmata jätnud. Ministrile ei saa keegi omavalitsuse tegevuse sihtide ja otstarbekohasuse eest etteheiteid teha.

Samuti jääb lahtiseks küsimus, missuguste õigustega on seal ametnikud. Siin räägitakse 60 — 100 ametnikust. Aga kui näiteks tekib kuritarvitusi, kas vastutavad nad siis kui riigi või kui omavalitsuse ametnikud? Kui öeldakse, et see on juriidiline isik, ega siis selles mõttes ei ole vastutusest midagi ära öeldud. Meie teame, et on kriminaal vastutus väga mitmesugusel määral. Kõik need küsimused on lahtiseks jäetud. On katsutud midagi luua, aga on juriidi-

liselt täiesti mõtlemata loodud. Kui ei ole selgust selle kohta praegu, kuidas siis pärast antakse kodukord? Kui ta on omavalitsus, siis omavalitsuse kodukorra juures peab minister teistviisi talitama. Kui aga ta on ametiasutus, siis peavad kõik teised küsimused koguni teisel alusel lahendust leidma, nii näiteks riigikontrolli asjus, nimelt, need aruanded käiksid sel korral riigikontrolli alla. (R a h a m i n i s t e r A. O i n a s : P e a k s i d k ä i m a.) Kui see uus asutus on juriidilise üleshituse järgi omavalitsus, siis ei käi, aga kui see on ametiasutus, siis käiksid muidugi. Kui aga põhjalikumalt vaadelda, siis peame otsusele tulema, et õiguse pärast ei ole see muud kui ametiasutus, kelle juurde on tõmmatud seltskonna esindajad. Meie teame, et isegi Poola vabariigi põhiseaduses on ette nähtud, et tuleb ametiasutuste juurde tõmmata seltskonna esindajaid. Nii et seal on see igapäevane nähtus, et luuakse ametiasutus, kellest osa võtavad ka seltskonna esindajad, seltskondliku kontrolli jaoks, kuid sellepärast ei muutu ametiasutus veel mingisuguseks omavalitsuseks, vaid seltskonna esindajad võtavad sealt osa, nagu ametiasutuse liikmed. Meie teame, et eeskujulikult vanas parlamendiriigis, Inglismaal, ei ole kaubandusministrit, vaid seal on terve kollegium ministri asemel. See, mis muidu on kaubandusministeerium, on seal kollegiaalne asutus seltskonna esindajatega. Siin on ka kollegiaalne büroo loodud, kelle vastutus on kindlaks määramata, kelle iseloom puudulik, kelle kätte riigi rahad antakse. Õeldakse, see on uus korraldus, peame selle vastu võtma ja maksma panema. Kui meie nii riigielu korraldavaid norme vastu võtame, siis need nähtused, mida hiljuti toonitanud olen, korduvad. Nähtus, millele ma tähelepanu juhtisin, oli, et enne jõulu üht Riigikohtu liiget siin koridoris nägin ja küsisin, mis ta siin teeb, ning sain vastuseks, et Riigikohtus ühe seaduse käsitamise juures raskusi tekkinud. Ta ütles, et nad ei ole saanud muidu selgust, kui saadetud üks liige Riigikogusse protokolle lugema, et seaduse arutamise käigust selgusele jõuda, kuidas seadust mõista. Ta oli kolm ja pool tundi protokolle uurinud, ja kui ma siis küsisin, kas ta selgusele jõudnud, siis vastas ta, et just sama selgusega, kui tulnud, sõitvat ta tagasi. Riigikohus oli kolm-neli korda sunnitud sellepärast asja edasi lükkama, et seadust selgitada. Kui meie sarnasel kujul seadusi vastu võtame, annaksime Riigikohtu ühele departemangule terveks aastaks tööd. Nii ei peaks meie Riigikohtule vaatama, et ta on seaduste täiendaja, vaid peaksime seadused nii vastu võtma, et meil enestel selge on, mis vastu võtame, et seadus ühele juristile, kes tahab vähegi analüüsierida, pakuks ka mingit pidet. Siin arvatakse, et sõna „juriidiline isik“ ütleb kõik, see on kuldvõti, mis kõik lahti teeb. Kõike ettetoodut arvesse võttes arvan, et meie peaksime käesoleva seaduseelnõu, enne kui selle I lugemisel veel vastu võtamegi, andma üldkomisjoni, kus juristid võtaksid arutamisele kõik need küsimused, mis ma siin lühidalt puudutasin. Kui seda ei tehta, siis peaks arvesse võetama, et Riigikogus käesoleva seaduseelnõu parandamisest nii, et sellest üks kindel mõiste läbi käiks, ei taha hästi asja saada, kuna Riigikogus sagedasti parandused väga juhuslikult läbi lähevad, mis pärast raskusi võiks tekitada. Seaduseelnõu ümbertöötamine nõuab tervet kindlat tööd. Sellepärast on seaduseelnõu tarvis süstemaatiliselt juristide poolt ümber töötada ja siis võidakse selle sisu juurde minna. Seni kui seda tehtud ei ole, teeme väga hädaohtliku katse luua mingisugust asutust, millel mingisugust kindlat juriidilist iseloomu ei ole.

J. Hünerson (põl): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesoleva seadusega tahetakse korraldada üht osa meie põllumajanduse nõuandest. Kõik põllumajanduse nõuande ei käi selle seadusega loodava aparaadi ülesannete hulka, vaid muist sünnib veel teisel teel. Nõnda on käesolevas seaduses ettenähtud põllumajanduse nõuande ulatuse poolest ainult piiratud, aga see ei erine üldisest nõuandest iseloomu poolest, sellepärast peaksid maa- ja jaoskonna agronoomide võrgu kaudu teostatava põllumajanduse võrgu kohta maksivad olema needsamad põhimõtted, mis meie tahame maksvaks tunnustada selle nõuande asjas üldse. Kõnesolev seaduseelnõu esitati Riigikogule kõigepealt kolme Riigikogu liikme poolt, kelle hulgas on üks endine põllutööminister, kes ise põllutööministri ametis on seda küsimust arutanud, kuidas põllumajanduse nõuannet korraldada, ja on ise selle ka otsustanud ja tema on sel kohal selle küsimuse teisiti otsustanud ja teisiti lahendanud, kui käesolevas seaduses ette nähtud. Meie kuulsime eelkõneleja sõnadest, et loodav põllumajanduse nõuande korraldus on mingisugune ametiasutus, büroo, bürokraatlik asutus. Aga kui 1920 a. alul põllumajanduse nõuande korraldamist meil sisse seadma hakati, siis peeti minu mäletamise järgi põllutööministeeriumis koosolek, millest ministri juhatusel väga mitmesuguste asjasthuvitatud asutuste esindajad osa võtsid. Seal tuldi sellele arvamisele, et nõuandeaustus siiski ei saaks, ei peaks olema ametiasutus või riigiasutus, vaid see peaks tingimata olema seltskondlik asutus. Asuti sellele seisukohale, et põllumajanduse nõuannet tuleb korraldada seltskondliku asutuse kaudu, et riik seltskondlikku asutust ühes omavalitsuste asutustega peab aineliselt toetama, ja põllutööministeerium ühtlasi selle

tegevust korraldama ja juhtima, selle järele valvama, et aineeline jõud, mis riigi poolt antakse, ka ära kasutataks neiks otstarveteks, milleks see määratud. Selle seisukoha kiitis ka heaks selleaegne põllutööminister, ja sellel alusel hakati asja korraldama ja on kuni ligi viimase ajani selle järgi käidud. Peab ütleva, et need kümneaastased tähelepanekud, mis sellel alal on võimalik teha olnud, ei ole kuidagiviisi näidanud, et sellekordne või sellekordse ministri seisukoht oleks eksisamm olnud. Tegelik elu on seda tõendanud, see on ka hingeteaduslikult, psühholoogiliselt väga ja väga põhjendatud.

Põllumajanduse nõuanne peab õigetel hingelistel alustel sündima, muidu sellel ei ole tagajärgi. Põllumajanduse nõuanne on põllumeeste teadmiste ja silmaringi laiendamine, et nende taht mõjutada uusi tegusid korda saata. On teada ja arusaadav, et kui tahetakse põllumeestele pakutavatest teadmistest teatavaid tagajärgi, siis peavad teadmised olema õiged, kindlad, nõnda et nende juures nende pakkumise iseloomu järgi kahtlust ei tekiks. Need peavad ka praktilised olema, nõnda et neid võimalik katsetamise teel tõestada, et neid oleks võimalik kergesti ka tegelikult näidata, et see, mis teoreetiliselt õpitud, tegelikult nõnda õige on. Muidu, ma ütlen, võib ju kõiksuguseid asju jutustada, aga need ei ole ometi usaldatavad, ega need ei saavuta neid tagajärgi, mis tarvis on põllumajanduse nõuande juures. Tähendab, mitteusaldatavate teadete laialilaotamise abil ei saavutata põllumeeste juures tagajärgi. (J. Piiskar, stp: *Ärge siis laotage neid laiali!*) See on kodaniku hea soov ja hea on, kui ka meie, Riigikogu liikmed, omalt poolt kaasa aitame, et see soov teoks saaks. Selles mõttes, ütlen mina, on tarvis luua niisugune asutus põllumajanduse nõuande jaoks, mille juures oleks kindlustatud, et selle kaudu tõesti õigeid, otstarbekohaseid, kontrollitavaid teateid laiali laotatakse. Asutus peab sellelaadiline olema, et sinna ametisse pannakse ainult niisugused nõuandvad isikud, kes mitte ainult teoreetiliselt haritud, vaid kes ka osavad praktikainimesed on. Selle nõude läbiviimine ühe ametiasutuse juures on tegelikult palju raskem, kui seltskondliku asutuse juures. Sellest on arusaadav, mis pärast seltskondlikul asutusel eesõigus peaks olema selle töö korraldamiseks. Nõuannet kuulavate põllumeeste teadmisi saab soovitud teoks muuta ainult siis, kui need ta tahte peale tarvilikult mõjunud, kuulajal peab kindel tunne olema, et nõuandja temale head soovib, et nõuandja tahe ise hea on. Kuulaja ei rahuldu ainult arusaamisega nõuandja teadmiste tõelikkuses, vaid ta vajab veel teiste isikute nõuannet ja kontrolli.

Sellest järgneb, kui luuakse asutus, siis peab küllalt kompetentne olema kontroll kõige selle üle, mis nõuande alal tegelikult põllumehele pakutakse. Kui luuakse nõuande korraldus seltskondlikul alusel, siis kindlustab see igale üksikule põllumehele tarviliku kontrolli selle nõuande kohta.

Kui seltskondlikus asutuses on märgata, et üks või teine ta ülesannete täitja on soovitanud kas teadmatuses või vildaku tahtmise ja hoolimatuse pärast, mis ei ole otstarbekohane ja õige, siis on seltskondliku asutuse otsekohene ülesanne üksikpõllumehe huvide eest valvel olla, kuna ta oskab seisukorda sisuliselt otsustada ja hinnata, teiseks, korrale kutsuda ja kolmandaks, kui ei suuda end juhtiva tahte alla painutada, siis sellest nõuande kohusest ta vabastada, sellega vabastades ka põllumehe eksitajatest.

Kuid riikliku nõuande korraldus ei kindlusta seda kaugeltki. Riikliku korralduse, kui ametiasutuse juures võib kergesti ühendus tegelikult põllutööga puududa, selle tagajärjel võib ka puududa otsekohene silmapilgu hindamise võimalus, sellest arusaamise võimalus ja sellel põhjal — ma ei taha siin sugugi oletada halba tahtmist, — vaid lihtsalt teadmatuse on siin loomulikult palju suurem, ja selle tagajärjel peab see töö, mida seal juhitakse, kannatama. Nõuandest järgnev tegu oma tagajärgedega on see, mis vahest eriti ettevaatusele sunnib. Kui seda tegu tarvis ei oleks, kui ei oleks tarvis lõppsihte, ei oleks otsekoheseid tagajärgi, ja siis võiks küsimusele hoopis kergema südamega vaadata.

Meie harilikud kodanikud võime oma elus mitmesuguseid teadmisi õppida, kuulata ja tähele panna. Ühed on huvitavad, teised huvitavad vähem, need on ajaviite küsimused. Kuid selles mõttes ei saa ja ei või põllumees kunagi nõuandele vaadata. Põllumehele on need teadmised hoopis teiselt seisukohalt tähtsad. Iga teadmise juures, mis temale pakutakse, peab ta otsustama, missugused on selle teadmise tarvitamise tagajärjed, kuidas avalduvad need ja kas on need tagajärjed soovitavad või mitte. Tagajärjed, mis põllumajanduse nõuandest tulevad, kannab põllumees, kes seda nõuannet täidab, isiklikult üksi. Ei nõuandenasutus, ega ta ülemus, ega keegi teine kõrvalt aitaja ei tule siin põllumehele appi kandma tagajärgi, mis põllumajandusenõuandest tulevad, siis kui need halvad on. On need aga head, siis muidugi ei oleks niisugune appitulek põllumehele enesele soovitav. Tähendab, põllumees toimetab nõuande järgi täiesti oma riisikol, enese arvel, ja kui tal ei ole mingisugust julgemat kindlustust selleks, et teda ühel või teisel viisil niisuguse nõuandega eksiteedele

ei viida, siis ta lihtsalt on küllalt ettevaatlik ja ei täida seda nõuannet. Nõuanne ei saa saavutada eesmärki, mille jaoks see esitatud, milleks see sisse seatud, ja niisugune nõuanne, lugupeetud Riigikogu liikmed, on siis ka ülearune, otstarbetu.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **R. Penno.**)

Sellest tekib üldine nõue, et põllumajandusenõuanne olgu nii korraldatud, et põllumees selle suurema usaldusega võiks vastu võtta. Aga bürokraatliku asutuse loomine, kes veel nii puudulikult korraldatud on, nagu eelkõneleja siin tähendas, see ei aita ega mõju selleks kaasa, et põllumehe usaldust selle nõuande vastu kasvatada ja tõsta, et seda usaldust üldse tekkidagi lasta, sest oma igapäevases elus puutub põllumees küllalt kokku bürokraatlike asutustega ja ta leiab, et nad teda tarvilikult ei rahulda. Ma ei taha öelda, et see rahuldamise puudus igakord asutuste või tegelaste pool on, mõnikord on arusaamatus põllumehe pool. Aga iseäranis kodaniku saamatuses ja arusaamatuses tekib alati niisugune vastolu kodanikkude, eriti põllumeeste ja ametiasutuste vahel, et seal täielikku usaldust ei ole alaliselt olemas, vaid ikka teatav ettevaatus on kohal. Sellepärast nõuavad põllumehed põllumajandusenõuande korraldamist seltskondlikkudel, demokraatlikkudel põhimõtetel. Põllumeeste rühm omalt poolt on selles mõttes kaks korda katset teinud, algatust avaldanud, et meie valitsus ja Riigikogu võiksid kaasa aidata niisuguse põllumajandusenõuande korraldamise loomiseks. Selleks on meie riigi esimestel alguaastatel põllumeeste rühma tegelaste poolt esitatud Vabariigi Valitsusele põllutöökoja seaduseelnõu. Selleaegsed valitsuse liikmed härra Riigivanem ja põllutööminister olid selle koja loomise vastu. Mõne aasta järele, niipalju kui ma mäletan, läinud Riigikogu lõpuajajärgul, esitasid põllumeeste rühma liikmed Riigikogule uue põllutöökoja seaduseelnõu. See oli teisel kujul valmistatud, kuid ka seda eelnõu ei ole Riigikogu arutusele võtnud. Minu teadmise järgi on see seaduseelnõu antud valitsusele seisukoha võtmiseks. Mitmed valitsused on vahepeal muutunud, aga seisukohta ei ole saanud keegi selles asjas võtta ega selgitada. Isegi paari eelmise valitsuse deklaratsioonis on nimetatud, et neil valitsustel tahtmine on niisugust põllumajandusenõuannet korraldada seadusandlikul teel, kuid ka seda tahtmist ei ole kuidagiviisi teostama hakatud. Sellepärast oleme meie samal seisukohal, nagu meie algusest saadik oleme olnud, et seltskondliku

põhimõtte ja demokraatliku kutseesinduse kaudu põllumajanduse nõuande teostamine on tarvilik ja soovitatav. Põllumajandusenõuande teostamise vastu, vabade seltskondlike asutuste kaudu, on Riigikogu viimastel aastatel, eriti läinud aastal, omalt poolt teatavat umbusaldust avaldanud. Ta ei ole enam endisega rahuldunud, ta hakkab ise midagi uut otsima, sellele uuele ei ole ta suutnud mingisugust kindlat kudu anda.

Käesoleval juhul on meil tegemist seaduseelnõuga, mis Riigikogu liikmete poolt algatatud, mille Vabariigi Valitsus omaks võtnud, kuid peab ütlema, et ka siin mingit uut selles mõttes ei ole leitud, nagu see oleks meie põllumajandusenõuande tagajärjekkuse, otstarbekohasuse ja edenemise seisukohalt tarvilik olnud, vaid temast tuleks õieti puudulikult korraldatud ja vormuleeritud ametiasutus. Nagu teada on põllumehed oma põllumajanduse kutseesindusenõude aluseks seadnud põhimõtte, et loodagu esinduskogu, mille valimisest võivad kõik põllumajandusekutse osalised osa võtta. See esinduskogu korraldagu omalt poolt põllumajanduslikku nõuannet mitte enam osaliselt, jaokaupa, nagu käesolev seaduseelnõu ette näeb, vaid võtku oma kätte terve põllumajanduse nõuanne, juhtigu seda ühiste põhimõtete, elunõuete ja tarvete järgi, nõnda et igal alal valitseks täielik kokkukõla. On täiesti selge ja kindel, et peavajadus, mis niisuguse nõuande juures niiöelda eluküsimuseks, on kõigi kutseosaliste usaldus, mis sarnasel kutseosaliste esinduskogul igatahes olemas. Kuna sarnane esinduskogu kuulub ümbervalimisele, on kõigil kutseosalistel võimalus usalduskaotanud isikuid asendada teistega. Nii on ka seisukohtade ja tarvete muutumise järele ikka võimalik kõigil põllumeeste kutseosalistel hoida esinduskogu oma usalduse väärilisena.

Põllumajandusliku nõuande asutusel on kahepoolsed ülesanded, praegu loodavas seaduses ettenähtud asutuste juures ainult ühepoolsed. Nähakse ette, et asutus peab nõu andma põllumeestele. Aga seda on vähe. Mitte ainult põllumeestele ei ole tarvis põllumajanduse edendamise alal nõu anda, vaid ka seadusandlikule asutusele, valitsuse asutustele ja aparaatidele. Vaadake, seda nõuannet ei ole meil praegu organiseeritud, seda nõuannet ei näe ka ette käesoleva seaduse põhjal loodavad asutused. Ei ole ka mõeldav, et suures enamuses valitsuse ametnikud sarnasel teel peaksid valitsusele nõu andma. Seal on õige palju neid, kes oma otsekoheste teenistuskohuste järgi kõik oma nõu peavad valitsusele andma, mis nad mõistavad. Ei ole ka valitsusele tähtis sarnaste asutuste loomine, vaid

tähtis on nende esindus, kes põllutööd teevad ja selle vajadusi ning tarvet kõige paremini tunnevad.

Meelde tuletades, kuidas valitsusel ja seadusandlikul asutusel sarnane nõuanne tarvilik ja tähtis, mõtleksime ainult praegusele seisukorrale, ikalduse ajajärgule. Kui meie valitsusel ja rahvaesindusel oleks olnud käepäraselt asjatundjate nõuanne täiel määral ja õigel ajal, siis oleks tal võimalik olnud ka aegsasti kõiki tarvilikke samme astuda, et raske ikalduse tagajärgi vähendada. Siis oleks tõesti nii mõnelgi alal kahju vähem olnud, meie põllumajandus oleks ka lähema tuleviku jaoks täielikumalt kindlustatud kui praegu. Suur osa meie praegusest raskest seisukorrast langeb just sellele, et valitsusel ja seadusandval asutusel ei olnud asjalikku ja tarvilikku põllumajanduse nõuannet olemas. (Aruandja A. Schulbach: Ka kohapeal ei olnud seda nõuandjat seni. Olid ainult agitaatorid, mitte nõuandjad.) Valitsus võib agitaatorite käest ka nõu küsida. Ma ei tea, vist lugupeetud aruandja ei pannud tähele, millest mina kõnlesin, meie jutud lähevad sellepoolest lahku. Mina arvan, et aruandja tahab kõneleda sellest nõuandest, mis nõuandeparaat või -asutus põllumeestele peab andma ja mida käesoleva seadusega tahetakse korraldada. Seal on igatahes mõtete lahkumine, seda oleme paari aasta jooksul juba küllalt näinud, ja ma ei taha hakata praegu selle üle vaidlema, missugune nõuandmine põllumeestele parem jne., selle kohta on juba küllalt arvamist avaldatud. Nii et see ei puutu käesolevasse küsimusse.

Kuigi võib öelda, et praegune nõuandeparaat põllumajandusliku nõuande poolest teataval viisil oma ülesannet täita võib, kuid siiski jääb täiesti lahtiseks see küsimus, kuidas põllupidajad seda nõuannet hindavad. Need nõuandjad on teataval määral ikkagi riigiametnikud. Neile võib mingisuguse töö kätte usaldada, ja nad saavad sellega ka korda. Aga et nende nõuanne ka põllumeeste juures teatavaks viljakaks tegevuseks muutuks, selleks küll mingisuguseid eeldusi ei ole. Praegu tegutseb agronoomiline büroo, minu arusaamise järgi ilma ühegi õigusliku aluseta põllutööministeeriumi juures ministri kaudsel juhatamisel ja vastutusel. Seaduses ei ole see kuidagi lähemalt märgitud, kes ja kuidas selle büroo tegevuse ja töö eest vastutust kannab. Kuid võib siiski mõnda, et põllutööminister praegu seaduse ees vastutav on selle büroo tegevuse eest. Ja kui büroo peaks näiteks astuma mingisuguse väärtsammu, siis peaks ministril tegelikult võimalik olema neid väärtsamme takistada. See ei peaks öieti võimalik,

vaid ta otsekohene kohus olema. Kui mitte kohtuteel juriidiliselt, siis vähemalt poliitiliselt saaks ministri selle eest vastutavaks teha, Riigikogu võiks umbusaldust avaldada, nii et selle ministri asemele tuleks uus, kes talitaks otstarbekohasemalt. Kuid nüüd on see büroo kavatsitava seaduse alusel niisugune, et ta tööd sisuliselt ministril raske juhtida. On ette nähtud, et ministeeriumi mingisuguse ala osakond saadab oma esindaja sinna, ilma et oleks ette nähtud, missuguses suunas ta seal peab tegutsema. Ministril ei ole isegi võimalik oma esindajat sinna saata, sest kui uue seaduse alusel büroo luuakse, ja kui see büroo või ta ametnikud väärtsamme astuvad, siis ei ole põhjust ega ka õigust põllutööministrilt nõuda, et tema selle büroo tegevuse vahele peaks astuma. Temal ei ole ühtki teed büroo ametnikke kuidagi ametist lahti lasta, kes selle ära teeninud.

Nõnda luuakse asutus, kus täiesti võimatuks läheb kindlaks ja selgeks teha asutuse tegevuse eest vastutuse kandmist. Sellepärast, minu arvamise järgi, on praegune seadusliku aluseta seisukord siiski vastuvõetavam selle büroo juures, kui see, mis luua tahetakse, sellepärast et see tahab selle vastutuseta oleku veel kindlustada, nii et ta ei saagi enam usaldusväärilisemalt tegutsema hakata, ei ole ka võimalust teisest küljest seda usaldusväärilisemat tegutsemist peale sundida.

On iseloomulik, et loodava nõuandebüroo koosseisus on põllumajanduse otsekoheseid kutseesindajaid õige vähesel määral. Siin võib arvata ja arvestada niipalju kui tahes, aga kuidagimoodi ei saa büroo liikmete hulgas kätte, et selle büroo liikmete hulgas oleks enam niisugustel esindajatel, kes põllumehega otsekoheselt ühenduses. Kui hakkaksime arvama, siis leiaksime sealt otsekoheseid põllumajanduse organisatsioonide esindajaid põllumeeste keskseltsist — 2, asunikku liidu poolt 2 esindajat, see on 4. Peale selle on veel maatöölise ühingust 2 esindajat. Peab ütleva, et need on küll põllumajanduse õhkonast inimesed ja teatud huviga sellel alal töötavad, kuid on palgatöölised, ja palgatöölise, see on juba teine asi. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Võibolla et sellel asutusel — maatööraha ühingul — eksitusse viiv nimi on. Ma kahjuks pean ütleva, et ma seda asutust ei tunne, ja kui seal on väikepõllupidajad hulgas, siis seda parem. (V a h e l h ü ü e.) Põllutöölise, kes otsekohe töö täidesaatja, võib omalt poolt põllumajanduse edendamiseks palju ära teha, kuid selle edendamise tahte ja oskuse peab otsekohe ettevõtja ise andma. Aga üldiselt seaduse ja meie maa ja rahva üldise käekäigu seisukohalt

seda huvi temas äratada, on mõeldav ja ka võimalik, aga äärmiselt kaudsel teel ning võib äärmiselt väikseid tagajärgi anda. Ettevõtja huvi on üks, ja see on, mis meie põllumajandust edasi kannab, kuid palgatöölise huvi on kaudsem huvi ja mõjub meie põllumajanduse edendamise alal palju vähem kui ettevõtja huvi.

Edasi näeme asutustes, kelle esindajad büroos, ühe põllumajanduse peavalitsuse esindaja. Ma lugesin ajalehest, et valitsus olevat seisukohal, et ka haridusministeerium sellest büroost oma esindaja kaudu osa võtab. Minu arvates on see põhjendatud ja arusaadav, aga igatahes tõstab see ametasutuste esindajate arvu. Edasi on kaks ülikooli esindajat. Üks teaduskonna poolt, teine ülikooli katsejaamade poolt. Ma ei saa kuidagi öelda, et see asutus välja läheks tegeliku, jooksva põllumajanduse seisukohalt, vaid on teaduslik asutus, see võib olla teatavates küsimustes väljaspool käesolevat aega, väljaspool igasuguseid sotsiaalseid tingimusi j.n.e., ja sellelt seisukohalt vaateid avaldada, kuid siis ei pruugi need enam tegelikkude põllumajanduse huvidega kokkukõlas olla. Edasi on seal kolm katsejaamade ametnikku, neist on üks katsejaam täiesti riigiasutus, teise katsejaama juhatuses on minu teadmise järgi ainult riigiametnikud ja kolmas katsejaam on seda laadi, nagu põllumajanduslikud organisatsioonid olema peavad. Edasi agronoomide selts saadab ühe esindaja. Meie teame, et agronoomid meil igasugustes ametites ja igasugustes kutsetes on, neist on mõned põllumajandusele väga lähedal, teised on aga päris kaugele jäänud sellest, nõnda et niisugune selts ja esindus eriliselt ei kindlusta mingil kombel põllumajanduslikke huve. Minu teada see agronoomide selts ei ole teaduslik asutus, kus agronoomid tõesti oma kutse alal edasi töötaksid, vaid see olla niisugune ametiühisuse laadi asutus, kus otsekoheleid ametihuve kaitstakse. (J. Piiskar, stp: Kes seal peaksid siis olema? Üks ei kõlba, teine ei kõlba.) Mina juba kõnelesin, lugupeetud härra Piiskar, sellest, kes seal peaksid olema, ütlesin, et seal peaksid olema need inimesed, kes on otsekohe tegelikud põllumehed. Mina arvan, et erilisi asjatundjaid ei oleks sinna tarvis, vaid et ametit pidavaist põllumeestest ja asjatundlikumaist nende hulgast oleks kõige rohkem kasu. See peaks see büroo olema. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Vaadake, see oleks teile huvitav teada saada, kui meil oleks üks niisugune esinduskogu või asutus, kellele selle küsimuse ette võiks panna. See annaks teile kui seadusandliku kogu liikmele usalduseväärilise vastuse. Nüüd aga

võite teie sarnaseid vastuseid väga mitmelt poolt saada, aga teile jääb ikkagi õigus öelda, et ma ei saa seda usaldada, et ei öelda kõike ära meie põllumajanduse kohta. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kes seal süüdi on, et see korrast ära on?) Kui teil teada on, et see korrast ära, üks teie leia siis ka süüdlased üles.

Edasi peab ütleva, et kui meie põllutöölised ka otsekohe arvaksime põllumajanduse kutseesindajate hulka, siis saaks õieti põllumeeste esindajaid kuus inimest, aga asutuste ja ametikohtade esindajaid kaheksa, see oleks kokku 14. Peale selle võib iga maanõukogu ühe esindaja saata, sellega saaks siis 11 esindajat veel juurde. Sellega oleks siis $8+11=19$ ametiasutuste esindajat ja 6 põllumeeste esindajat, mis annaks neile õige suure vähemuse. (J. Fuks, as: Mis Teie siis arvate, et maavolikogus on mittepõllumehed?) Mina võin nii mõndagi arvata ja arvan seda, et maavolikogu on poliitiline esindus, seal võivad ühed või teised enamuses olla, seal võivad olla koalitsioonid j.n.e., ja meie teame seda, et meie maavolikogu ei ole sellelt seisukohalt valitud, missugused seal asjatundlikumad põllumehed omal kutsealal on, vaid sinna on poliitiliselt seisukohalt inimesi valitud. Nõnda et need on seal poliitilised esindajad. Kui härra aruandja tähendas, et on tahetud seda uut organisatsiooni kuidagiviisi vabastada politikast, siis ei ole see kaugeltki täide läinud, vaid poliitilised esindajad on sinna sisse pandud. Nõnda näeme, et kavatsetas büroos mittepõllumeeste otsekohestel kutseesindajatel on suur ülekaal, ja sellelt seisukohalt ei saa ja ei suuda see büroo kuidagiviisi neid nõudeid täita, mida põllumajanduse nõuande juhtivalt asutuselt nõudma peaks, et ta põllumeeste usalduse võiks võita.

Edasi, kui lähemalt vaatame neid asutusi, kes selles büroos esindatud, siis leiame, et seal õige mitmesugused eraasutused esindatud on taimekasvatuse alalt, aga puuduvad täiesti esindajad otsekohe loomakasvatuse alalt. Neid seal ei ole. Võiks ainult võtta asunikkude liidu ja põllumeeste keskseltsi ning öelda, et need teevad kõigi aladega tegemist. Aga meie teame, kui suur ulatus neil kõigil aladel on. Kui neil väike personaal on, ja kui seda personaali sunnitakse kõikisugu ülesandeid täitma, siis nad ei saa süveneda kõigil aladel, vaid võivad ainult üldisi juhtnööre ja näpunäiteid anda. Seda on aga vähe. Aga selles just paistab eriti silma suur vastolu loodava agronoomilise büroo ja tegeliku eluga, et meie põllumajandus ei edene ja ei arene taimekasvatuse suunas, vaid pea arenemise

siht on loomakasvatuse alal. Meie lähem minevik näitas, et põllumajandus edenes kogu Eesti riigi kestuse, see on 10 aasta jooksul, peasjalikult loomakasvatuse ja piimatalituse alal, et sellel alal just nimetamisväärteliseid ja tähelepanuväärseid edusamme on olnud. Käesoleva seaduse esindajaist on nimelt üks Riigikogu liige, kes eriti rõhutab meie teravilja kasvatuse vähest tasuvust ja selle võistlusevõimetust ilmaturul. Ta rõhutab seda, et ta ei pea otstarbekohaseks, ökonoomiliselt õigustatuks, et meil kapital ja töö suuremal hulgal kasutataks taimekasvatuse ja eriti teravilja kasvatuse edendamise ja laiendamise peale, sest see ala ei tasu end nii hästi, kui mõned teised majanduslikud harud, taimekasvatuse ala eeskätt, ja see kapital, mis sinna mahutatakse, ei kannu nii häid protsente, kui näiteks loomakasvatuse või piimatalituse ala. Teised maad suudavad palju odavamalt teravilja produtseerida ja teised maad saavad teravilja palju odavamate hindadega meie sisemaa turule. Sellepärast ei peaks tema arvamise järgi meie põllumehed nii väga kapitali ja tööjõudu selleks kasutama, et teravilja kasvatamisele erilist rõhku panna. Vaid tema soovib seda jõudu, mis meil olemas, kasutada eeskätt loomatoidu kasvatamise peale ja teiseks piimatalituse edendamise peale. Mina ütlen, teatud piirini ja määrani on need seisukohad õiged, aga mina ei taha öelda, et need igasugustes oludes ja igasugustes tingimustes ka riiklikud seisukohad on, et riigimees peaks nii talitama ja meie elu juhtima. Kuid majanduslikult seisukohalt on need õige suurel määral õiged. Kui meie vaatame seda küsimust, kuidas see käesolevas seaduses käsitatud, siis näeme, et põllumajanduse edendamise nõuande büroos ainult niisugused asutused esitatud, kes tegevad taimekasvatuse alal. Kui võtame katsejaamad, mis esitatud, siis näeme, et need on õieti taimekasvatuse asutused. Ainult ülikoolil, kus 4 või 5 katsejaama olemas, on ainult üks loomakasvatuse alal, kõik teised on taimekasvatuse alal. Jõgeva katsejaam on taimekasvatuse katsejaam. Kuusiku katsejaam on ka taimekasvatuse katsejaam. Nõnda et minu arvates selles mõttes see esindus on õige ühekülgne. Öeldakse, et need esindajad büroos ette nähtud on selleks, et büroo saaks alaliselt kontaktis olla teaduslike asutustega. Aga arusaamatuks jääb, mispoolest on taimeteadus ja sordiparandus teaduslikum töö, kui loomade toitmine ja tõuarendamine või selle uurimine. Seda ei saa kuidagi ette kujutada, et üks neist on teaduslik, teine mitte. Aga paistab, et looma tõuparandus ja loomatoidu olude uurimine on praktilise elu seis-

kohalt praegusel ajal meile otstarbekohasem, sellepärast et see annab praktiliselt otsekohe suuremaid majanduslikke tagajärgi, kui sama laadi tööd taimekasvatamise alal. Sellepärast tuleb agronoomilist põllumajanduslikku nõuannet korraldada ikkagi tegeliku elu jaoks ja selleks, et igal sammul ja igal aastal oleks põllumehel sellest võimalik kasu saada, ja et see arendaks majapidamist ning aitaks seda otstarbekohaselt edendada ja parandada. Niisugust nõuannet sarnaseks otstarbeks siis anda ei saa, kui sellest kõrvale jäävad niisugused tähtsad majapidamise alad, nagu loomakasvatuse ja piimatalituse.

Edasi on meil vähe seesuguseid asutusi, kes uurivad põllupidamist, põllupidamise viise ning selle üksikuid alasid. Hoolimata sellest, et meil vähe on sarnaseid asutusi, kuid nende uurimuste tagajärjel oleks võimalik olnud nõu anda põllumajapidamise organiseerimise kohta, kuidas seda otstarbekohaselt organiseerida nõnda, et tõesti tegutsetaks selle kasuks, et põllumehe töö rohkem vilja kannaks. Aga isegi need teaduslikud asutused, kes põllumajanduse tasuvust uurivad, on jäetud büroo juhtimisest eemale.

Kui veidi tagasi vaatame meie põllumajanduse nõuande arenemisele ja korraldamisele, siis peame ütleva, et lugupeetud aruandja küll põhjatu suures eksituses on, kui ta siin vahelhüüdena tähendas, et meie põllumeestel seni ei olnud põllumajanduslikku nõuannet, vaid olid ainult agitaatorid. Mina arvan, et see siiski teisiti on, ja et ka aruandjal teised teadmised selle kohta on, kui ta ainult natuke rohkem meelde tuletab. Selajal, kui meil ei olnud ei nõuannet ega agitaatoreid, juba siis tegutses seltskond sel alal ja koraldas põllumajandusliku nõuande teostamist. Meie teame, et meie esimesed ärkamisaja juhid on üles seadnud põllumajandusliku edendamise kava, mida meie tänapäevani teostame ja mille alal meie paari põlve jooksul ei ole midagi juurde lisanud ega uut toonud. Vaadake, meie ei saa öelda, et need mehed, kes sel ajal põllumajandusliku nõuande kava üles seadsid, oleksid olnud agitaatorid. Need mehed olid esimesed, kes asutasid meie esimesed põllumeeste seltsid, kes veel praegu tegutsevad mitmes maakonnalinnas. Need seltsid on asutatud, ilma et need riigi rahast kümnete aastate jooksul toetust oleksid saanud. (J. L e h t m a n, as: M a a o m a v a l i t s u s e d a n d s i d.) See on mul ka teada, et Vene valitsuse ajajärgu lõpul mõisnikkude maavalitsus mingisugused toetussummad Tallinna põllumeeste keskseltsile andis. See on õige vähe, kuna Liivimaal niisugusest toetusest pennigi neile asutustele osaks ei saanud.

Tahtsin seda öelda, et selajal töötati eriliste kassadeta, rahata edendati põllumajandust, ja see töö on kandnud suurt vilja. Vanadel põllumeesteseltsidel on suured kogemused ja teened. Kui meie nüüd tahame ühe asutuse luua, kes ei ole otsekohe põllumajanduse kutseesindajate poolt valitud, vaid kust mingisugused olemasolevate asutuste esindajad osa võtavad, siis ei saa vanematest põllumeesteseltsidest mööda minna ja nende esindajaid kutsumata jätta, vaid nad võiksid siin palju oskusi ja teadmisi omalt poolt kaasa tuua.

(Koosolekut hakkab juhatama esimees K. Einbund.)

Peab ütleva, et uuema aja põllumajanduse nõuandest ja korraldustest hoolimata on mõned põllumajanduse edendamise abinõud täielikult just vanade põllumeesteseltside kasutada, ja sel alal ei ole mõtet ega lootust, et seal loodav põllumajanduse nõuandebüroo vastutavalt saaks tegevusele asuda. Mõtlen põllumajanduse näituste korraldamist. See on täielikult suuremate või vanemate põllumeesteseltside käes. On väga raske asjatundjatel selle üle vaidlema hakata, kas näitused on vähema tähtsusega põllumajanduse edendamise abinõud, kui näiteks mingisugune ametnikkude ametisse palkamine, kes seda nõuandet peavad sõnaliselt õpetama.

Põllumajanduse nõuanne on haridusetöö väljaspool kooli. See on koolitöö jätkamine. Aga põllutöökoolide ja nende koolide õpetajate esindajaid ei ole seaduse esitajad ega valitsus mitte tarvilikuks pidanud põllutöö nõuandebüroo koosseisu kutsuda. Kui võrrelda neid inimesi, kes seal päevast-päeva ja aastast-aastasse ametis on meie tuleviku põllumehe õpetamise ja kasvatamisega, siis on minu arust täiesti põhjendatud ootus ja lootus, et neil inimestel oleks väljaspool kooli põllumehe harimisel ja õpetamisel palju rohkem asjalikku, sisulikku edasi anda ja pakkuda, kui ühel kitsamal, professionaalsel agronoomide seltsil ja tema esindajail. (J. Piiskar'i stp v a h e l h ü ü e.) Härra Piiskar, seal on kaunis kena vahe. See vahe on nimelt selles, et agronoomide seltsis ei ole kõik põllutöökoolide õpetajad. Seal saavad liikmeks olla ainult need, kellel on ülikooli diplom taskus. Selle diplomiga on üldse maakeral ja ka meil väikeses Eestis niisugune lugu, et ega see diplom üksi veel teadmisi ja tarkusi kaasa ei too, ja kõik see, mis on diplomi kättesaamiseks õpitud, ununeb siis, kui agronoomiametit edasi ei peeta, kui hakatakse kaupmeheks, politikategelaseks j.n.e.

(J. Piiskar, stp: Täitsa õige.) Kas näete, ometi ükskord leppisime täielikult kokku.

Seda tahtsin öelda, et niisugune kord praegu valitseb, et niipea kui inimesel diplom käes, on tal võimalus agronoomide seltsi liikmeks hakata. Aga põllutöökoolide õpetajate hulgas on neid, kellel ei ole võimalik olnud ülikooli haridust saada, kellel siiski kutseharidus on, kelle vanemad tegelikult põllupidajad olnud ja nii juba tegelikult selle tööga tegemist teinud. Neilt võetakse võimalus kaasa kõneleda agronoomilise büroo töö ja tegevuse juhtimise juures.

Seaduseelnõu määrab nõuandevõrgu ülalpidamiseks kindla summa. Kui see seaduseelnõu maakomisjonis arutusel oli, oli minul juba võimalus küsida valitsuse esindajalt, millega on põhjendatud, et on tarvis anda teatud summa selle võrgu ülalpidamiseks. Seaduseelnõu esitajad on soovitanud 15 miljonit senti, valitsuse esindaja oli päri aga 12 miljoni sendiga, tolkorral palusime meie, et meile seletataks, mille peale kulutatakse see raha. Kuid sellele küsimisele ei osatud anda vastust. Öeldi, et riigi eelarve peab näitama selle summa, ja et tarvilikul korral kustutatakse maha see, mis pole põhjendatud. Vaadake, niiviisi teeme meie seadusi. Aga kui eelarve tuleb, siis ütleb minister, et mina ei saanud parata midagi, et mulle pannakse arvud ritta ja tuleb ainult kokku arvata. (Põllutööminister K. Soonberg: See summa on eelarves sees.) See on hea, aga seda summat peaks ka kuidagi põhjendatama. Mina ei tahtnud sugugi, et mulle täpselt välja arvataks, kuipalju keegi inimene palka saab ja palju neid on, tahtsin ainult, et mulle teatud piirides seletusi antaks, aga seda ei saadud. Öeldi ainult, et kui meil raha on, siis kasutame selle ära. Ma usun, et kasutada võib väga hästi, aga minul kui rahvasaadikul on tarvis otsustada, kas see on kõige hädalisem ja vajalikum otstarve, mille peale see summa antakse.

Eelarve-komisjonis tingime vahel miljoni juures ning vaidleme tihti kaua mõne tuhande juures. Nii teeme meie oma tööd. Tööd teeme põhjalikult, ja kui kõik niiviisi on... (J. Piiskar, stp: Niiviisi võib teha, aga põhjalikult ei saa.) Ikka põhjalikult. Mina arvan, siin peaksid olema teatud kindlamad alused, mis põhjal seda tehakse, ei ole siin mingisuguseid koosseise ega eelarvet. Kui see on mingisugune riiklik asutus, siis peab ometi koosseise kaaluma ja korralikult tööd tegema, aga siin ei ole midagi muud, kui ajame aga kuidagimoodi seda asja.

Edasi tahaksin ma öelda, et seaduses ettenähtud nõuande-kavatsused teataval viisil vääralusel põhjenevad. Suurem osa eelarve-summadest on loetletud, mis tahetakse anda agronoomilise võrgu ülalpidamiseks. Ma saan aru, et ülalpidamise kuludes on ametnikkude palgad, sõidurahad ja võibolla muu tasu, ja see on kõik see ülalpidamine. Kuid sellega ei saa veel agronoomilisenõuande tööd otsustarbekohasemaks teha, kui meie ainult teatavate ametnikkude ülalpidamiskulusid arvesse võtame. Ma pean ütleva, et põllumajanduse nõuannet korraldati juba Vene riigi poolt ja Vene riik kulutas põllumajanduse nõuande korraldamiseks Eestis suuremaid summasid, kui meie riik on suutnud selleks kulutada. Ka sel ajal tehti teatav viga põllumajanduse nõuande alal, mida tänapäevani ei saa parandada. Seda viga ei tehtud nõuandjate ega korraldust teostavate asutuste poolt, vaid riigiasutuste poolt, kes teatavaid toetusi andsid. Nõuande summad anti eraseltsidele ja niihästi Vene riigi kui ka Eesti riigi põllutöoministerium arvas, et kui need summad antakse, siis on ministeeriumi kohus selle järele valvata, et need summad kasutatakse otstarbekohaselt. See tähendab, määrati kindlaks, missugused inimesed ja kui suurel arvul ametisse panna, et seda kõike oleks võimalik pärast kontrollida. Nii teostati kindel järelevalve seltskondlikkude asutuste järele. Kuid nii said seltsid ainult ametnikke ja ametnikke. Seltsidel ei olnud mingisuguseid abinõusid ja isegi teatavates maanurkades liikumine oli neile raske. Seltskondlikkudel asutustel oli küll võimalus selleks ühest või teisest nurgast toetust saada, põllumehed tulid jaamadesse vastu, pidasid nõuandjad ülal j.n.e. (J. Piiskar, stp: Aga miks need põllumehed nüüd enam vaksaleid üles ei leia?) Kes seda ütleb, et ei leia? Selle tagajärg oli aga see, et nõuanne ulatus ainult teatavatesse keskkohadesse, näiteks valla keskpaiadesse. Seal olid aga need nõukuulajad mitu korda käinud, ja nõuandmine ei pakkunud neile enam huvi. Kõrvalistesse kohtadesse see nõuanne ei pääsenud, ja selleks ei olnud midagi võimalik teha. Meil on hulk maakondi, kus põllumees ise ei jaksa koju tuua nõuandjat. Näiteks Petseri maakonnas on sarnased raskused, ja nõuandjatel peaksid olema käepärast abinõud, et seal liikuda ja oma ülalpidamise eest igalpool maksta. Ainult sarnasel korral saaksid nõuandjad ka kõrvalisematesse kohtadesse tungida. Muidu on ainult üksikud juhtumised, kus teataval viisil põllumehed ise aineliste kulude eest hoolitsevad. Kui ei ole võimalik rahva juurde pääseda, siis jääb

see nõuanne loomulikult kasutamata. (Põllutöominister K. Soonberg: Nad elavad põllupidaja juures; sõit on lühike!) Härra põllutöominister, see on ka üks niisugune küsimus, millest ei maksa luua mingisuguseid illusioone, kus ja kuivõrt nad põllumeeste juures elavad ja kuivõrt mitte. Ma ütlen, see on teatav teooria, mis ei ole uus, vaid ainult teoreetilise väärtusega. Niikaua, kui meil on sarnane võrk, kust mitte ainult vallas läbi ei lähe, vaid terved maakonnad, siis see võrk ei püüa kedagi. Ja ma ütlen, et see ei suuda põllumajanduslikku nõuannet põllumehele veel kuigi lähedale viia, kui meil iga kihelkonna või valla peale on üks niisugune nõuandja, siis on ta piirkond ühest kihelkonna äärest teise sagedasti 30—40 versta suur. Ja et nüüd seal teostada seda nõuannet nii, et agronoom saaks iga üksiku majapidamise oma juhtimise ja valve alla võtta, siis oleks see, ma ütlesin, nagu tilk vett merre. Oleks parem, kui see nõuandja siiski kohaliku aleviku või kihelkonna keskpaias elaks, siis oleks ta põllumehele lähemal ja kättesaadavamal, kui niisugusel korral, kui nõuandja asub ainult maakonnalinnas ja mõnikord ka pealinnas. Aga ma tahan öelda, et kui härra põllutöominister ütleb, et see nüüd kättesaadav on, siis pean ütleva, et vähemalt algusest peale sellelt seisukohalt asja hakati kavatsema. Isegi Vene valitsuse ajal olid meil põllumeeste keskseltsides üksikud kohalikud niinimetatud jaoskonna agronoomid olemas. See tähendab, nõuandjad asusid üksikutesse suurematesse keskkohadesse, kuid selles mõttes ei ole praegu veel väga palju suudetud kätte saada. Nende agronoomide või nõuandjate laialipaigutamine on selle läbi natuke rohkem efekti avaldanud, et vastavate isikute arv kasvanud, et inimesi rohkem, siis on saanud ka rohkem punkte sisse seada. Aga kui enne oli maakonna peale ainult paar inimest, üks, kes tegutses taimekasvatuse alal, teine karjakasvatuse alal, ja kui kaks organisatsiooni paralleelselt tegutsesid, võibolla teisel organisatsioonil oli ka paar inimest, siis arusaadavalt hakkasid nad keskkohast tegutsema. Koostegutsemisel oleks võinud maakonna neljaks jagada. Aga et igaüks omaette tegutses, siis käisid nad ühest kohast teise, sumadan seisid maakonnalinnas, ja ainult siis oli neil võimalik sinna pääseda, kui ümberandamist ei olnud.

Mina tahtsin öelda, et see on igatahes teataval viisil vääralus, kui meie ainult ametnikke-nõuandjaid ametisse paneme, neile aga tarvilikul määral abinõusid ei anna selleks, et nad saaksid põllumehe oma nõusse veenduma panna. Selles mõttes on tarvilik, et

meie põllumajanduse nõuandjatel kõiksugu katsetamisabinõud oleksid, näiteks seemneid, kunstsõnnikut ja mitmesuguseid põllutööriistu, mida nad peaksid põllumeeste kätte viima ja neid kasutada andma tasuta. Et nad teinekord teatavas kohas katseid saaksid läbi viia, mida põllumees suve jooksul vaadelda võiks, ja siis oma äranägemise järgi tagajärgede üle otsustaks. Kui seda ei ole, siis paljas suusõnaline rääkimine palju ei aita.

Ma tahaksin siin tähelepanu sellele juhtida, et teised põhjamaad, põllumajandusemaad, sel alal teisiti talitavad kui meie. Mõtlen siinjuures eriti Skandinaavia maadele, seal ei ole nõuande-personaalile rõhku pandud, vaid eriti just sellele, et põllumehele võimaldada korraldada talu sisseseadet oma silmaga näha. Mõni aasta tagasi oli näiteks Norramaal ainult sel teel põllumajandusenõuanne korraldatud, et põllumeeste riigi poolt rahalist toetust anti selleks, et nad võiksid õppereisidel maad mööda ümber liikuda. Ja seesama abinõu on Rootsis ja Taanis laialt tarvitusel. Riik rahuldub sellega, kui teab, et teatav hulk põllumehi näiteks taimikasvu ajal mööda maad ringi käib ja oma silmaga näeb neid majapidamisi, kus paremini maja peetakse, ja ka neid, kus asjad lohakil. (V a h e l h ü ü e k e s k e l t.) Selle motiiviga on niisugune lugu, et ajab näpud tasku. Kui raha ei ole, siis ei saa seda motiivi tarvitada. Meie oleme oma tegevuse alal näinud, et nõuanne igaühele kättesaadav ei ole. Rikkamatel põllupidajatel, kellele raskusi ei tee omnibusi uurimine ja sellega kaks või kolm päeva ringi sõitmine, võib sellest nõuandest kasu olla. Aga mis see aitab, kui põllupidajate lai hulk seda nõuannet tarvitada ei saa. Neile ei saa ka nõuanne mingit kasu tuua. Komisjonis tõsteti töölisteindajate poolt küsimus üles, et tarvis oleks sisse seada ka väikepõllupidajate või popside nõuande personaal. Ma pean ütleva, et popsile, kellel väike maalapike, ei saa sisuliselt õieti teistsugust nõu anda, kui teiselegi põllupidajale. Meie teame, et popsi elamine ja olemine on väga väike, ja sellepärast ei saa ta kaugele kursustele minna, vaid teda tuleb kodukülas selles mõttes aidata. Pealegi on tal töö ajal kuskile kaugeemale minemine täiesti võimata, sest niisugune väike mees kui pops, ei ela üksi oma majapidamisest, vaid ta käib ka väljas töö. Ja kust peab ta omale ülalpidamist leidma ajal, kui kursustel käib? Nii et kui sellel alal tahetakse midagi ära teha, siis peaks agronoomil ka midagi aineliselt kasutada olema. Igatahes peaks nõuandmine niimoodi korraldatud olema, et seda võimalik oleks vastu võtta kõigil ja kuulama tulla. Võibolla, et

tihti paarikümne viljapuuistikuga rohkem kätte saame, kui nõuandmisega. Oleks ju väga kasulik, kui saaks väikemaapidajale nõu anda aiapidamise alal, sulgloomakasvatamise ja ka mesilastepidamise alal. Kuid seda ei saa korraldada paari inimese jaoks. Hulk inimesi jääb sellest nõuandest ilma. Ja sellepärast on täiesti ekslik, kui võetakse kõigi muude tarvete rahuldamiseks üles summasid, kuid niisuguse nõuande teostamiseks ei taheta midagi määrata.

Mulle paistab selles seaduseelnõus veel teine niisugune väärtus olema. On öeldud, et üldisest eelarve-summast võib kuni 10% sekretariaadile minna. Ja eelnõu esitajate seletuskirjas on lugeda, et sellega tahetakse ära hoida, et keskasutuste peale raha ei kulutataks, vaid et see läheks maale. Minu arvates on see nali, peaaegu kordalainud nali, kui seda niisuguse tõsise asjaolu juures ette ei toodaks. Ma ei taha oletada, et kellelgi lugupeetud Riigikogu liikmetest oli mõte sellest tõsisest asjast nalja teha. Kui 10% selleks summaks on võetud, siis on see, pean ütleva, suur summa, peaks vähemaga välja tulema. Senistel nõuande-asutustel ei ole võimalik olnud nii suurt summat selleks otstarbeks kulutada. Arvan, et meil ei ole tarvilik riiki ja rahvast jällegi uue kantsleiega rikastada. Agronoomilise büroo senises tegevuses on juba näha, et seal kipub väga paberlikuks kogu asi minema, on sisse seatud igasugune paberlik registreerimine, üldse on asjaajamine väga keeruliseks läinud, nii et agronoomiline personaal ei saa ise valmis, tuleb preilised juurde võtta. Nüüd tekib büroosid igalpool. On selge, kui keskohta paberid virnakaupa koguvad, siis ei suuda see keskoht midagi ära teha, tuleb preilised juurde võtta... (A. Laur, as: Kui palju neid on?) Kui 10% tahetakse anda, siis on seal hulk. (V a h e l h ü ü e k e s k e l t.) Kui räägitakse eriteadlastest, siis ei saa seda rääkida agronoomilise büroo sekretariaadi kohta, kes ei saa mingisugust teaduslikku küsimust uurida. Võib selleks kasutada asutusi, mis olemas on. Kui aga niisuguste teaduslike küsimuste uurimine koondatakse sekretariaati, siis jäävad kohapealsed juhid, maakonna agronoomid, sellele võõraks ja kaugele. Sellepärast peaks asi nõnda korraldatama, et leitakse juhused, kus võiksid kõik juhtivad isikud kokku tulla, ühes koos arutada, missugust seisukohta teatavates asjades võtta ja kuidas kasutada. Aga sekretariaati uurimise asutuseks muuta, või suuri teaduslike büroosid asutada, see ei ole niisugusele propaganda-asutusele kohane. See seadus, mis tahetakse läbi viia, tuleb puudulik.

Sellepärast peaksid Riigikogu liikmed ette toodud asjaolusid tõsiselt ja üksikasjalikult kaaluma, et põllumajandust otstarbekohaselt korraldada ja mitte asjata kulutada riigi raha, mis siis küll paistab tõenäolik olema, kui seadus parandamata niisugusel kujul vastu võetakse, nagu esitatud.

Vaheaeg kl. 19.25 min. — kl. 19.45 min.

V. Hasselblatt (sks): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Selle, mis juriidiliselt seisukohalt selle seaduseelnõu kohta öelda võiks, on lugupeetud rkl. härra Päts enamalt jaolt juba ära öelnud. Kuid siiski tahaksin mina seda seadust täiendavalt natuke valgustada, põhjendades neid järeldusi, mis härra Päts tegi, teiste motiividega. Iseenesest on selge, et kui meie tahame oma riiki üles ehitada, et siis seda peame tegema mitte ainult oma valitsuse-aparaadi kaasabil, vaid ka omavalitsuste ja avalikõiguslike seltside kaasabil. Nagu härra Päts tähendas, ei vasta see uus seadus mitte ühelegi neist tüüpidest, vaid kõigub nende vahel. Nii et iga kokkupõrke puhul, olgu see nõuküsija ja nõuandja vahel või riigi ja nimetatud asutuse vahel, tekivad suured ja rasked küsimused. Mõnda neist küsimustest tahaksin ma puudutada.

Mis järgneb, kui üks neist seltsidest, mis § 1. ette nähtud, lihtsalt välja astub? § 2 näeb küll ette, et see büroo töötab edasi selkorral, kui esindaja jäi määramata. Kui aga selts ütleb, teie töötate nii, et meie teiega kaasa töötada ei saa, kui seda ütleb näiteks ülikool, või põllumeeste keskselts või asunikude liit, mis siis jääb üle?

Ehk teine küsimus. Kelle ees on need § 1. nimetatud esindajad vastutavad? Meie ees, kes neile määrame summad? Vaevalt. Kui meie pööraksime põllutööministri poole arupärimisega, mispärast need nõuandjad halvasti töötavad, siis minister ütleks, et kuulge, selle eest mina ei vastuta, sest ülikool on saanud oma esindaja, põllumeeste keskselts oma ja asunikude liit oma, ja mis meie saame parata, kui asunikude liit põllumeeste keskseltsiga heas vahekorras töötada ei saa. Seda ütleks meile põllutööminister, ja ütleks seda päris õieti. Nüüd aga üksiku büroo liikme poole pöörata on raske. Tema ütleks, et mina olen seda kaitsnud, aga häälteenamusega on teised härrad teisiti otsustanud.

Siis veel üks küsimus. Iga töökoht, ja see peab olema töökoht, peab teataval määral solidaarne olema. Kui vaatame, missugust kuju näitab see büroo, siis näeme, et ta puhtparlamentlikul alusel on üles ehitatud. Mina ei saa aru, miks seda tööala peaks parlamenti-

seerima, ja seda ebaõigel viisil, sest meie ei kaalu neid asutusi, kes esindajaid saavad, nende arvu järgi ja nende väärtuse järgi. Tahaksin küsida, praegu on näiteks üks maatööraha ühisus olemas, oletame, et see likvideeritakse, siis on büroos tühi koht. Ehk oletame, et tekivad üks või kaks uut ühisust, kellel ei ole esindust. Ja kui meie siin avalikõiguslikud kohustused paneme eraseltsidele või nende esindajatele, siis tahaksin küsida, miks meie kiidame seda heaks, et on kaks põllumeeste keskseltsi, et maapõllumehed on ühes ja on ka teises seltsis? Kui meie kui seaduseandjad sooviksime nende esindust luua, siis mina kui linnamees ütleksin, et avalikõiguslike kohuste jaoks peab olema üks põllumeeste esindus. Eraõiguslikul alusel ja niisuguste eratööde jaoks on mulle armas, kui on rohkem seltsi, mida rohkem seltsi, seda parem. Avalikõiguslike seltside kohta see põhimõte ei ole igal puhul õige.

Siis üks teine moment, miks pannakse see uus tööala eestkostmise alla? Mis tähendab eestkostmine? See tähendab, et need inimesed, kelle jaoks tööd tehakse, ei saa kaasa rääkida, kuidas seda tööd peab tegema. Kui korraldada seda nõuandmist harilikul, tähendab seltsi õiguslikul alusel, siis on selge, et iga seltsi liige on õigustatud nõuandmist nõudma. Kui meie aga selle nõuandmise riiklikuks teeme, siis on iga kodanik õigustatud nõuandmist nõudma. Meie leiame aga, et selles seaduses büroo kohustustest ühtki sõna räägitud ei ole. Ei ole öeldud, kas see nõuandmine sünnib tasuta või tasu eest. Ja kui tasu eest, siis, kui suur see on, j.n.e.

Veel üks küsimus. Mis teie teeksite, kui teil on tarvis büroo poole pöörata nõusaamise pärast, ja kui büroo ütleb, et selle küsimusega meie tegemist ei tee. Ütleme näiteks, et teil on tarvis maahapet katsuda oma põllul ja teile büroost öeldakse, et selles asjus pöörake ülikooli poole. Kellele teie siis kaebate, kellele seletate, et see büroo ei täida oma kohuseid. Kas administratiivkohtule? Kas see asutus allub administratiivkohtule? Kui teie ütlete — jah, siis mina teen selgeks, et see vastus õige ei ole. Kui teie ütlete — ei, siis mina teen samuti selgeks, et see vastus õige ei ole. See küsimus on päris lahtine ja tume. Härra Päts tähendas õieti, et ta kaudselt tuli järeldusele, et see on avalikõiguslik asutus juba selle tõttu, et ta seadusega on ellu kutsutud ja et ta töötab riigi rahadega. Kui ta on avalikõiguslik asutus, siis on kahtlemata selge, et kõik palvekirjad, mis esitatakse, peavad varustatud olema tempelmargiga. Ja kui meie küsiksime eelnõu algatajatelt, siis nemad seletaksid muidugi, et mitte põrmugi, keegi ei

ole tulnud selle peale, et seadust varustada tempelmaksu ja teiste raskustega.

Juhatus valitakse kolmeliikmeline, aga ei ole tähendatud, missugustest isikutest oleksid need seltside liikmed. Kui teie kolmeliikmelist juhatust vaatate, siis näete, et üks neist elab Narvas, teine Jõgeval, kolmas Tartus j.n.e. Tekib küsimus, kas sarnane juhatus on tööväimeline. Minu arvates selle asutuse edukas töö on ka selle tõttu raskendatud, et iga kolme aasta pärast muutub koosseis.

Samuti puudub seaduses tähendamine, missugused algatused sel asutusel olemas. § 5. räägib ainult toetusest, mis määratakse eelarve korras, nimelt 120 tuhat krooni. Nende summade kohta on ühtlasi tähendatud, mille peale neid tuleb kulutada. Aga kui muud ülesanded sellel bürool tekivad, nende jaoks puudub raha. Tuleb võtta emba-kumba, kas liikmemaksu, või sellele asutusele anda õigus makse võtta. Aga kelle käest, kas ülikooli ja Kuusiku katsejaamade käest? Kuidas tahetakse neilt maksu võtta? Sel asutusel saab väga palju tööd olema väljaspool, aga sõidurahadeks ühtki penni üle ei jää. Samuti puudub raha agronoomide välismaale täiendamiseks saatmiseks. Tähendab, meie loome asutuse, kellele teatud ülesannete jaoks anname väga suure raha, kuna muude ülesannete jaoks pennigi, ja ei määra ära, missugune algatus asutusel peaks olema. (K. Päts, põl: Aga siis veel ametnikkude õigused; kas nad on omavalitsuse või riigiametnikud?) Seda Teie rääkisite. Nüüd küsitakse, kuidas nende vastutus on, kas ametniku või eraisiku vastutus, kas siis on professoril vastutus, kui ülikooli ametnikul või kui selle büroo liikmel?

Teine küsimus. Kuidas on pensioniõigusega? Omavalitsuste juures teame, avalikõiguslike seelste juures teame ka, aga kuidas nendega saab olema, see on lahendamata küsimus. Mina tähendasin, et peapuudus on see, et selle büroo otsekohesed kohustused ei ole tähendatud. Kui meie valitsuseasutuse poole pöörame, siis teame väga hästi, missugune asutus missuguse palvekirja peale peab reageerima, ja meie teame, kus meie võime ametniku tegevuse vastu kohtusse kaevata, kus mitte. Selle asutuse puhul meie seda ei tea. Kas ma tohiksin küsida, kui mina tahan tulla paluma seda asutust, et ta kalkuleeriks selle ja selle talu tulunduse, et mina tean, kuipalju võimalik selle talu eest maksta, siis iseenesest mõista, nad saavad minu välja. Siis mina ütlen, et mina olen ka tulumaksu maksja ja olen kui kodanik huvitatud sellest, et õiget talu õige hinna eest osta. Niisugustes piirides ei

saa nõuandest juttu olla. Kui meie seda kõike silmas peame, siis küll vaevalt võiks selle seaduseelnõu vastu võtta. See on selge inspiratsioon. Kuid niisuguse inspiratsiooniga ei saa seda seaduseelnõu esitada. Ma tahtsin seletada, et seda sisulist seisukohta, see tähendab majanduslikku nõuandmist, ei saa skematiseerida.

Teiseks on valitsuse deklaratsioonis, nii praeguse kui ka eelmise omas, ette nähtud, et tahetakse ellu kutsuda elukutseline põllutöököda ja see hakkab tegutsema sarnasel kujul, nagu see põllupidamises tarvilik. Kui selle seaduseelnõu vastu võtame, siis peab teada olema, et meil igalühel põllutöökoja sisse usk puudub. Kui ma eile lugesin seda seaduseelnõu, siis jäi mulle niisugune mulje, et kui Riigikogu võtab selle seaduseelnõu vastu, siis ei oleks ta enam seadusandlik kogu, vaid erakondadevaheline lepituseköda. On selge, et see seaduseelnõu on teatav kompromiss, millele tahetakse minna.

Arvan et härra Pätsi ettepanek, seaduseelnõu üldkomisjoni anda, võib teatud tagajärgi anda siis, kui üldkomisjonis seaduseelnõule niisugune alus pannakse, mis riigiõiguslikult selge oleks, ja kui üldkomisjon selgitaks need küsimused, mis minu poolt esitatud.

M. Martinson (põl) (korra kohta): Kõnelejate seletusi käesoleva seaduseelnõu kohta ära kuulates peaks kõigile Riigikogu liikmetele selge olema, et sellel kujul käesolevat seaduseelnõu vastu võtta ei tohiks, sellepärast teen ettepaneku,

katkestada talumajandusnõuande korraldamise seaduse I lugemine ja anda seaduseelnõu üldkomisjoni.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Rkl. Martinson'i ettepaneku poolt on 21 häält, vastu 34 — seega on ettepanek tagasi lükatud.

A. Laur (as): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Võibolla on ju seaduseelnõul juriidilised puudused, millele lugupeetud Riigikogu liikmed härra Päts ja härra Hasselblatt tähelepanu juhtisid, kuid pean tähendama, et meil on varemgi seadusi vastu võetud, millel puudused olid. (Naer paremal pool.) Ma ei taha siin sugugi öelda, et meie peaksime käesoleva seaduseelnõu puudustega vastu võtma, vaid ma olen sellega päri, et seaduseelnõu antaks üldkomisjoni ning antaks komisjonile tähtaeg seaduseelnõu läbivaatamiseks ja puuduste kõrvaldamiseks. Võibolla on ka härra Hünerson'i põhjendused õiged, et on otstarbekohasem, kui büroo koosseise laienda-

taks või täiendataks, kuid ma ei taha neid küsimusi puudutada. Tahan ainult öelda, et seadus on tarvilik ja see tuleb vastu võtta, ja seda sellepärast, et uuel agronoomilise nõuande korraldusel, võrreldes eelmisega, on mitmesugused paremused, mispärast peaksime seda pooldama. Ma tahaksin siin endist kui ka uut agronoomilise nõuande korraldust iseloomustada. (K. P ä t s, põl: K õ i g e p e a l t i k k a s e e o r g a n i s a t s i o o n. T e h k e e n n e s e l g e k s.)

Endise korralduse järgi tasusid nõuandjad peajasjalikult linnades, eemal põllupidajast, ja nende tegevuseraioon oli liiga suur, mille tagajärjel nõuandjatel oli võimata oma tegevuseraioonis asuvate talupidajate majapidamisi tunda. Uue korralduse järgi on aga nõuandja — jaoskonna agronoom — kohal, talupidajate keskel ja ta tegevuseraioon on kitsam, mis võimaldab temale omas raioonis olevaid talumajapidamisi paremini tunda.

Teiseks, endise korralduse järgi oli tehniliste küsimuste käsitlemine tõstetud esiplaanile, uue korralduse järgi aga — majanduslikult küsimused, sest jaoskonna agronoom on esijoones majanduse nõuandja.

Kolmandaks, endine nõuanne kandis peamiselt kihutusetöö pidamise laadi. Nõuandja oli õhutamaks. Kuid selle õhutamise tagajärjel tulid ette ka mitmed majanduslikud väärsammud. Nii näiteks propageeriti kunagi kangesti linakasvatust. Samuti propageeriti teatava liigi nõuandjate poolt alati mõne karjatõu eelistamist. Kuid uue korralduse järgi võtab agronoomiline nõuanne märksa konkreetsema ilme, sest jaoskonna agronoom kaalub kohal igakülgsest kõiki võimalusi majapidamise arendamiseks.

Neljandaks, endisel agronoomilisel abiandmise korraldusel puudus süsteem ning plaanikindlus, tegutseti ja talitati rohkem juhuslikult. Uus korraldus aga ühtlustab kogu nõuande- ja katsetegevust põllupidajate keskel jaoskonna agronoomi kaudu.

Viiendaks, endise korralduse järgi jäi kohalikkude majanduslikkude seltskondlikkude organisatsioonide tegevus soiku. Nii halvati keskseltsi poolt põllumeesteseltside tegevus sellega, et ei peetud sidet põllumeesteseltsidega; teinekord koguni juhiti nõuande tegevust kohalikkude põllumeestekogude kaudu, nii kursuste toimepanemist j.n.e. Isegi põllumeesteseltside varandusi on üle antud põllumeeste kogudele. Nii näiteks Anija põllumeesteseltsi varandus on üle antud kohalikkudele kogudele. (J. H ü n e r s o n, põl: K a s b ü r o o ä r a h o i a b s e l l e ?) Lühidalt öeldes, põllumeeste keskselts, kes oli võtnud endale ka poliitilised ülesanded,

surmas kohalikkude põllumeesteseltside tegevust. Uue korralduse järgi aga elustatakse uuesti kohalikkude majanduslikkude seltskondlikkude organisatsioonide tegevust, sest praeguse jaoskonna agronoomi töökava on õieti kokkuvõtte kõigi organisatsioonide töökavadest jaoskonnas. Ja lõpuks kuuendaks, endise korra järgi tegi keskseltsi agronoomiline personaal rohkem poliitilist kihutusetööd, kui andis põllumajandusenõuannet. Uue korralduse järgi on poliitilise kihutusetöö tegemine võimata, sest seda takistavad tegemast vastaavad teenistuselepingud, mis sõlmitud bürooga. Et keskseltsi instruktoreid poliitilise kihutusetööd tegid, selles ei ole midagi imestada, sest nende juht, lugupeetud härra Hünerson, on läbi ja läbi politikamees, tema ei suutnud ega ei tahtnudki juhtida erapooletult agronoomilist nõuannet. (J. H ü n e r s o n, põl: T e i e t a h a t e s e d a ?) Tema tegutses nende juhina kui politikamees, ja siis on loomulik, et ka käsualused pidid poliitiliselt tegutsema. Et härra Hünerson agronoomilise personaali juhina tegutses kui politikamees, selleks lubatagu paar näidet tuua. Omalajal oli keegi aednik nimega Lange tulnud härra Hünerson'i kui keskseltsi peasekretäri juurde kohta paluma. Seal oli esimeses joones küsitud, missugust ajalehte Teie loete. Mees vastanud ilmsüütult — „Postimeest“, ja selle tagajärjel olevat selle mehe saatus otsustatud, tähendab, teda ei võetud tööle.

Edasi on keegi üliõpilane Väljaots soovinnud taimekasvatuse instruktori kohta. Et teda ametisse võtta, on kõigepealt hakatud uurima tema kui ka ta vanemate poliitilist meelsust, ja kui avalikuks tulnud, et ta põllumeeste kogude poolehoidja ei ole, siis on ka temale ära öeldud.

Edasi lubatagu mulle veel mõned näited ette tuua, millest näha, et härra Hünerson mõnd puhtagronoomilist või põllumajanduslikku küsimust on võtnud kergelt, kui öelda tohib, teataval määral kaalumata. Näitena lubatagu mul ette lugeda „Põllumehes“ nr. 15 — 1925. a., kus härra Hünerson kirjutab järgmist: „Meie friisidel on tihti ainult pikad koivad, lahja piim ja musta-valget kirja karv, mis nende loomade kuuluvust sellesse tõugu tunnustab, kõik muud omadused on kadunud, kuna angleritest pole peale tumepunase karva ka midagi muud järele jäänud.“

Edasi on öeldud: „Kuivõrt kohalik maatõug areneb ja paljuneb, sedavõrt võetakse ta tarvitusele kui majanduslikult kõige otstarbekohasem ja looduslikult vastupidavam, ning heidetakse välismaa tõugude jäänused samm-sammult kõrvale.“

Mina ei taha sellele sugugi vastu vaielda, et maatõug oleks meil tulevikutõug, aga niikaua, kui ei ole teadusemeeste poolt kindlaks tehtud, et see tõug on kõige parem, et see ilmtingimata on tulevikutõug, niikaua ei ole minu arvamise järgi see kirjutus, mis agronoomilise nõuande juhi poolt kirjutatud, küllalt kaalutud ja näitab ka, et sel asjal on teatav poliitiline maik man. (J. Hünerson, põl: No mis politikast see „friis“ mul teeb?) Teie ei ole suutnud erapooletult juhtida seda agronoomilist personaali, see on mitmest Teie kirjutusest välja paistnud.

Edasi ütlete Teie, et praegusel bürool ei ole põllupidajate keskel usaldust. See võib ju õige olla, et mõnes kohas mõne isiku juures ei ole vahest kõige paremat usaldust märgata uue korralduse vastu, aga üldiselt peab ütleva, et see uus agronoomilise nõuande korraldus on siiski maal enese läbi lõõnud. Näitena lubatagu mulle tutvustada Teid kirjaga, mis esitatud Suure-Jaani põllumeesteseltsilt, Viljandimaal, maakonna agronoomile härra Ojale. Selle kirja esitab põllumeesteselts 24 ühisuse nimel ja kirjas on öeldud järgmist: pärast isiklikku läbirääkimist Teiega, leiab Suure-Jaani seltsi juhatuse tarviliku olevat kirjalikult Teie poole pöörata, et veel kord rõhutada tarvidust jaoskonna agronoomide arvu suurendamiseks. Seal lubatakse tasuta agronoomidele ruume kasutada anda j.n.e. Üldiselt peab tähendama, et niihästi sellest kirjast kui ka kõigist teistest mõtteavaldustest selgub, et jaoskonna kui ka maakonna agronoomide vastu on lugupidamine tõusnud, mis kord-korralt kasvab. Igatahes see korraldus oli tarvis fikseerida seaduseandlikul teel ja selles mõttes on seaduseelnõu algatajad esitanud seaduseelnõu. Ma juba tähendasin, et sellel seaduseelnõul võibolla on puudusi, sellepärast ei vaidle ma ka vastu, kui tahetakse eelnõu anda üldkomisjoni, aga siis tuleb kindlasti määrata tähtaeg. Teen ettepaneku, määrata 10-päevaline tähtaeg, vastasel korral võib seaduseelnõu üldkomisjoni jääda.

Teie soovitate ellu kutsuda põllupidajate kutseesinduse, niinimetatud põllutöökoda. Minu isikliku arvamise järgi selle agronoomilise büroo ellukutsumine ei võiks olla takistuseks põllutöökoda ellukutsumiseks. Agronoomilist nõuannet kui niisugust ei eita kogu rahvaesindus, ei ole seda Riigikogu liiget, kes agronoomilist nõuannet eitaks. Need kaks asja ei tarvitseks teineteisele takistuseks olla. Sellepärast on otstarbekohane, kui büroo asutamiseks võtame vastu seaduse. Võiks seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta ja I ning II lugemise vahel anda üldkomisjoni, ühtlasi määrata 10-päevaline tähtaeg. (K. Päts, põl: Kohe

komisjoni 10-päevalise tähtajaga, sest seaduseelnõu tuleb täiesti ümber töötada.)

M. Laarman (põl) (korra kohta): On väga rõõmustav kuulda, et rkl. Laur tunnustas, et põhjendatud on arvustused käesoleva seaduseelnõu kohta ja selles puudustele näitamine ei ole tagajärjeta jäänud. Koonduserühm — ma sain aru, et härra Laur kõneles koonduserühma nimel — ei taha vastu võtta sarnast puudulikkust seadust, ilma et katsuks puudusi kõrvaldada. Sellepärast on tervitatav, kui härra Laur meiega ühines. Teen ettepaneku, anda seaduseelnõu läbivaatamiseks üldkomisjoni, katkestades I lugemine.

Loodan, et see ettepanek läbi läheb. Sealt poolt võidakse ettepanek teha aja kohta, ma ei tea kas 5, 6 või 10 päeva selle läbivaatamiseks üldkomisjonil tarvis on.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Laarman'i ettepanek tagasi lükatud.

J. Hünerson (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kuna mul kõneaeg piiratud, siis ei saa ma täiel määral härra Lauri poolt ülestõstetud ja puudutatud küsimusi siin selgitada, vaid pean lühidalt tegema ja tahan ainult näidata, kuidas meie Riigikogu liikmed põllumajandusliku nõuande korraldamist siitsaadik vähesel määral tunnevad, kui nad sarnaste väidetega esinevad, nagu tegi rkl. Laur. Ma ei leia ta väidetele tõepoolest muud nimetust. Härra Laur arvab, ette heita võivat, et meie agronoomilise nõuande alal on talitatud vildakult, kui näiteks omal ajal tehti propagandat linakasvatamise edendamiseks. Ma ei tea öelda, missugust staadiumi härra Laur sellest propagandast on mõelnud, aga meie teame, et erilist linakasvatamise propagandalevust oli märgata 1924. a., kui linahinnad langesid ja vihmane sügis oli. Siis läks linasaak suurel hulgal hukka, ja põllumehed said selle läbi hulga kahju. Ma tahaksin siin tähelepanu sellele juhtida, et propaganda tolkorral ei olnud agronoomilise personaali poolt algatatud ega ka propagandat juhtiva asutuse poolt, vaid selle küsimuse võttis üles üks seltskondlik asutus, kes lina ümbertöötamise alal tegev oli. Tal olid abinõud selleks, tal olid ka tööjõud. Muidugi ei saanud põllumajandust korraldava asutus sellele kuidagi vastu hakata, seda enam, et näiteks põllumeeste keskseltsil, kui nõuannet korraldaval asutusel, mingisugust võimalust ei olnud linakasvatamise tõstmise alal eriteadlast ametisse võtta. Nõnda et selles mõttes põllumeeste keskseltsile mingisuguseid etteheiteid teha linakasvatamise alal on täiesti

põhjendamata. Siis see väide härra Lauri poolt, nagu oleks ennem puudunud põllumajanduslikus nõuandes süsteem, on raske süüdistada ja ei ole sugugi põhjendatud. Ma loodan, et veel käesoleva seaduseelnõu arutamisel kas minul või mõnel teisel minu rühma-kaaslasel võimalik on täiel määral Riigikogule seda süsteemi esitada, ja ma loodan, et Riigikogu liikmed siis sellele täit tähelepanu pööravad, ja kui nad seda tundma õpivad, võiks sellest palju kasu olla käesoleva seaduseelnõu väljatöötamisel ja muutmisel elunõuete vastavalt.

Niisama vildak väide on see, kui härra Laur ütleb, et agronoomilise abiandmise korraldus põllumeeste keskseltsi kaudu surmas kohalikkude põllumeesteseltside tegevust. Ka see on pikk teem selle kohta, kuidas meie kohalikud põllumeesteseltsid tegutsenud, mispärast need vahel on hoogsamalt tegutsenud, mispärast vahel loiumalt, ja mispärast eriti loid on nende tegevus Eesti iseseisvuse ajal olnud. Siin tahaksin mööda minnes paari sõnaga tähendada, et selle peapõhjus uuemal ajal on see, et riik oma toetuserahad agronoomiliseks abiandmiseks kontsentreerib ainult üksikute inimeste palkamiseks, kusjuures agronoomilise abiandmise seltsile pennigi määratud ei ole. Ja kui meie ühendame sellega nimetatud aladel tegutseva põllumeesteseltside võrgu, eriti tahaksin sellel alal meelde tuletada Soomet, siis peame teadma, kust see võrk enesele elu saanud. Nimelt sellest, et riik temale oma asjaajamise korraldamiseks, kohaliku instriktori kasutamiseks ja põllumajanduse soodustamiseks on süstemaatilisel ainelist toetust andnud. Meil on see puudunud ja sellepärast ei ole imeks panna, et põllumeesteseltsi tegevus soiku jäi.

Härra Laur tõi ette niisuguse väite, et põllumeesteseltsi instrktorid olevat teinud poliitilist kihutusetööd ja arvab selle põhjuseks, et keskseltsi peasekretär minu isikus olevat ühtlasi poliitilisel alal tegev. Selleks tõi härra Laur kaks näidet. Need näited on küll tõepoolest väga vaesed. Pean ütleva, et ma tegutsen agronoomilisel alal üle 20 aasta, olen hulk inimesi ametis pidanud, ametisse palganud, hulk kohasoovijaid tagasi tõrjunud, pidanud tööjõude lahti laskma, ja mul ei ole nende kohta meeles, missugustel oludel ja tingimustel nemad, üks või teine, on põllumeeste keskseltsi töösse astunud.

Mis puutub ettetoodud instrktor Lange't, siis pean ütleva, et kui põllumeeste keskseltsil tema teenistusse võtmise kohta läbi-rääkimised käimas olid, selgus, et põllumeeste keskseltsil ei olnud loota toetussummasid, millega taheti see inimene ametisse palgata.

Omavalitsuseasutus, Tartu maavalitsus, leidis otstarbekohase olema härra Lange oma teenistusse võtta. Kas härra Lange politikat ajanud ja missugust, seda ma ei tea tänapäev, ja missuguseid ajalehti loeb, selle vastu tunnen äärmiselt vähe huvi.

Edasi rääkis härra Laur ühest üliõpilasest Väljaotsast, tähendas, et meelsuse pärast talle kohta ei antud. Pean ütleva, ma seda inimest oma silmaga näinud ei ole ja ka tänapäev ei tunne, ta võib väga lugupeetud kodanik olla meie rahva hulgas, aga tema väärtuse ja meelsusega olen vähe tegemist teinud. Ainult et kord tema kohta soovi avaldati — ta põllumeeste keskseltsi teenistusse võtta, kuna aga põllumeeste keskseltsil puudusid selleks summad, siis ei võinud selkorral teda teenistusse võtta. Võibolla et on kuskil pool muid põhjendusi otsitud ja kuulujutte laiali laotatud, kuid nende edasikandmine on väga riskant asi, sest need lähevad tõesti, nagu tihti kuulujutud, tõesti liiga palju kõrvale.

Edasi püüdis härra Laur seletada ja ette tuua, et mina olevat põllumeeste keskseltsi juhtimisel põllumajanduse tööd võtnud kergelt, kaalumata, ja tõi siin ette friisi ja angleri asjad. Ma tahaksin öelda, et kui ta seda meelde tuletab, mis ma 1925. aastal karjatõugude kohta põllutööajakirjas „Põllumees“ kirjutanud olen, siis kasutagu ta seda agronoomilist bürood enesele nõuandeks, õppigu tundma meie friise ja vaadaku, kuidas need Hollandis välja näevad, siis peab ta veel järsuma otsuse tegema ja ütleva, et meie friisil pole muud, kui kirju nahk ja suured luud.

Kui meie puht tehniliste küsimuste arutamisele läheme, siis teatud kutse alal asjatundja isikuga sellel vaielda, kes asjas võhik ja kellel tarvis oleks tõepoolest agronoomilist nõu ajakõrgusele tõstmiseks, siis on see üsna vildak ja ülejõukäiv ülesanne. Siis ei ütle ka see väga palju, et meie ühed ja teised põllumeesteseltsid ja asutused on pööranud agronoomilise büroo ja nende tööjõudude poole nõuande korraldamise asjus. Ma tahtsin seda tähendada lugupeetud Riigikogu liikmetele, et põllumeeste keskseltsil kogu ta töö ja tegevuse jooksul on võimalik olnud nii organiseeritud kui ka organiseerimata põllumeestelt, nende vaadete vahel vahet tegemata, alati täit usaldust leida, ja et sellel alal põllumehed ise ja nende seltsid ja omavalitsuseasutused põllumeeste keskseltsile elavat kaastööd on ilmutanud. Ja kui see nähtavasti Riigikogu liikmeid eriti peaks huvitama, ja ma pean seda väga tarvilikuks ja otstarbekohaseks, et täielik selgus siin esineks seisukohavõtmiseks agronoomilise nõuande asjus, et otsekohe veel täielikult tutvunetaks põllumeeste keskseltsi töö

ja tegevusega, tundma õpitaks ta bilanssi ja neid toetusi, mis seltskond, riik, omavalitsused ja teised on andnud. Sel teel oleks Riigikogu liikmetel see faktiline materjal käepärast, mille alusel otsuseid võiks teha, sest muidu on see hädaohtlik ja ähvardab pealiskaudseks muutuda, kui Riigikogu liikmed üksikute lendsonade abil esinevad ja neid lendu lasevad ja sellega püüavad oma vähekaalutud ja vähe läbitöötatud samme nii nagu õigustada ja põhjendada. Kui meie tõesti seisukohti võtma hakkame, siis kaalume küsimuse kõikepidi läbi. Pean avaldama elavalt kahetsust, et Riigikogu selle seaduse arutamist niisuguses tempos tahab teostada oma täiskoosolekul, et seadus ei ole komisjoni antud, kus asja kohta ettetoodud lahkarvamisi oleks arutatud. Kardan, et töö niiviisi igavaks ja pikaks läheb.

Arusaamatuks jääb ka härra Lauri poolt nimetatud mõte ja soov, et agronoomiline büroo ja põllumeeste kutseesindus võivad kõrvuti töötada ja nad üksteist ei segavat. Kui teie, ütleme, ühelt poolt paneksite auto käima ja teiselt poolt juhi ja ütlete, et ega nad teineteist ei takista, siis võib nii välja tulla, et auto läheb vastu aeda, piki ahervart ja müüri ja jääb viimaks seisma. (O. Gustavson, stp: Niikaua kui autot ei ole, sõidetakse vankriga.) Vaadake, ega vanker ka juhita ei sõida, seal peab juht pukis istuma, ohjad peos. Ja hobune on ka niisugune loom, kes tunneb, kas on mees, kes pukis istub, hea ajaja või vilets. Kui on vilets, siis ei lähe ta nii edasi. See on probleem, mida maksab uurida. Nii et sellepärast arvan mina, et niisugust kahjulikku tööd ei soovi meie. (O. Gustavson, stp: Miks Teie ei kiirusta? — A. Laur, as: Kuidas meie seniajani läbi saime!) Vaadake, seniajani mõtlesime, kuidas seda kiiremaks saada. Valitsusel ei ole seisukoht võetud, ja aruandja ei saa siin midagi teha. (O. Gustavson, stp: Härra Teemant oli aasta otsa valitsuses, eks ta teinud siis!) Nüüd on kutsutud ja seatud mehed ja need tehku oma töö. Teised ei saa nende eest teha ja need, kes järele tulevad, ei vastuta ka praeguste tegevuse eest. Minu arusaamise järgi, kui meie seda küsimust tõsiselt ja põhjalikult võtame, on olemas kaks teed. Meie, põllumehed, pooldame seda, et tingimata tuleb põllumeeste kutseesindus kohe ellu kutsuda. Praeguse koalitsiooni enamus seda ei poolda, vaid tahab teise asutuse luua. Ja miks teie siis selle teise asutuse ka kõige halvema võtate? (O. Gustavson, stp: Miks see kõige halvem on?) Katsuge parem teha. Praeguse seaduseelnõu järgi tuleb välja, et see väga vilets on, seda on väga mitmed kõnelejad öelnud. Mina olen öelnud agro-

noomilisest seisukohast, ja ka juristid on öelnud, et see juriidilisest küljest samuti halb on.

Juhataja **K. Einbund**: Kõneleja, Teie kõneae on möödas.

J. Hünerson (põl): Ma ütlesin, et väga kitsas aeg on ja ei saa kõike ära öelda. Aga see seaduseelnõu on siiski väga halb.

A. Johanson (põl): Väga austatud Riigikogu liikmed! Talumajandusnõuande korraldamise seadus, kui see Riigikogus vastu võetakse, toob suure muudatuse meie senises agronoomilise nõuande töös, nimelt selles töös, mida põllumeeste keskseltsi poolt seni korraldatud. Teiseks loob see ebasoodsa aluspõhja edaspidisele agronoomilise nõuande tööle, nagu asjatundjad juristid väga selgesti seda siin oma kõnedes on näidanud.

Agronoomilisel nõuandel on meie põllumajanduse edendamise kohta määratu suur tähtsus. Seda tõendavad kogemused, mis meil kogutud 25 aasta jooksul agronoomilise nõuande tegevuse alal. Need kogemused näitavad, et senine agronoomilise nõuande töö suurt kasu põllumajanduse edendamiseks on toonud. Sellepärast ei ole kogunisti soovitatav, et üks niisugune suure tähtsusega ja kaugeulatusega seadus ülepeakaela vastu võetakse, mis meie senise veerandsaja aasta jooksul arenenud agronoomilise töö korralduse täiesti ümber lükkab. Kui tahame selle üle selgusele jõuda, missugune korraldus agronoomilise nõuande töö alal kõige kohasem oleks, siis on tarvilik omandada kogemusi ka teistest maadest, ja ka lähemalt vaadelda seda tööd, mis meie oma kodumaal umbes veerandsaja aasta jooksul tehtud.

Agronoomilise nõuande töö on väga lähedases ühenduses põllumeeste ametiühisuste tekkimisega Lääne-Euroopas. Enne kui seda liikumist ei olnud, ei olnud ka mingisuguseid agronoomilisi nõuandjaid olemas. Kui aga hakati põllumeeste ametiühisusi asutama, siis sellega ühenduses hakkas ka päevakorrale kerikima agronoomilise nõuande korraldus. Heidame väikese pilgu tagasi Lääne-Euroopa põllumeeste ametiühisuste arenemise käigule, et sealt mõnesuguseid kogemusi omandada, mis sellel alal seal kogutud.

Nagu tähendasin, osutub agronoomilise nõuande algajaks see aeg, mil Lääne-Euroopas esimesed põllumeesteltsid ellu kutsuti. See sündis 1700. aasta esimesel poolel. Selajal hakkasid haritlaste-ringkonnad ja ka riigivalitsused tähelepanu juhtima maarahva olude, eriti talurahva seisukorra parandamisele ja põllumajanduse edendamisele. Selajal hakati koguma põllumajanduse edendamisest huvitatud isikuid põllumajanduse ametiühisuste või

põllumeesteseltside ümber. Esimesed põllumeesteseltsid asutati Shotimaal 1723, Iirimaa — 1731 ja Londoni kuulus põllumeesteselts „Royal society of agriculture“ — 1753. aastal. Prantsusemaal asutati esimene põllumeesteselts 1750. aastal Bretagne'i ja 1776. aastal Pariisi suur „Société royale d'agriculture“, kes väga edukalt tegutses oma maa põllumajanduse eduks. Neil samul ajul 1760. ja 1770. aastatel ilmus niisamasuguseid seltse Shveitsi, Saksamaale, Austriasse, Itaaliasse ja Hollandisse. Ja siis ei jäänud ka põhjamaad teistest maha. Taanimaale asutati 1769. aastal „Det kgl. danske Landhusholdnings selskab“, Soome „Suomen talous seura“ — 1797. aastal ja Läänemeremaale Tartu „Keiserlik Liivimaa ökonoomiline selts“ — 18. aastasaja algul. Nagu nimetatud, olid need seltsid põllumajandusest huvitatute asutatud, kes ka pikemat aega juhtivatel kohtadel seisid. Kõigis neis näeme liikmetena ja tegelastena haritud mehi, nagu piiskoppe, kirikuõpetajaid, riigiametnikke, ohvitseri ja võrdlemisi vähe tegelikke põllumehi. Mitmetes maades olid need ainult üksikute asjastuhuvitatute asutatud. Näiteks Preisimaal asutas neid Friedrich Suur ja Austrias Maria-Theresia. Igalpool varustasid riigivalitsused neid suurte abirahadega. Nende tegevus kandis mõnesuguse teadusliku töö pitsit ja nende peaülesandeks oli Inglismaal põllumajanduse alal kogutud uute kogemuste tuttavaks tegemine kodumaal. Seda tehti peajasjalikult koosolekutel peetavate kõnede kaudu.

Vaatamata sellele, et neil seltsidel suured ajaloolised teened on, jõudsid need siiski vähe tegelikke põllumehi enese ümber koguda, sest neid peeti liiga aristokraatlikkudeks. Tegelikku agronoomilist nõuannet need seltsid veel ühel ega teisel näol ei organiseerinud. 18. aastasaja algul hakkas suurpõllumeeste keskel tekima uusi põllumeesteühisusi põllutöö tehnika edendamise jaoks. Need olid harilikult kohalikud ühised ja mitmes kohas ühinesid need maakondade kaupa suuremateks keskühisusteks. Nõnda sündis Saksamaal mitusada niisugust ühisust. Need ühised muutusid aga pikemaajaks ametlikkudeks asutusteks täites mitmesuguseid valitsuseasutuste ülesandeid. Kõige kujukamalt tuleb see asjaolu nähtavale, kui näiteks Preisimaal 1840. aastal asutati nõndanimetatud „Landes-Ökonomie Kollegium“. See selts on kogu nende varem asutatud põllumeesteseltside süsteemi kõrgem tipp. Selle 19 maakonna põllumeesteseltside keskühisuse juhatare kujundasid maakondade seltside asemikud ja põllutöeministeeriumi poolt 9 liiget. Sellesse keskorganisatsiooni kuulus 1891. aastal 30 suuremat keskseltsi ja nendesse jälle enam kui 1900 väiksemat kohalikku põllu-

meesteseltsi. Üldine liikmete arv oli neil 1877. aastal umbes 130 tuhat. (Vahelhüüe pahe-malt poolt.) See tuleb pärast kõik välja.

Selsamal kombel korraldatud põllumeeste keskorganisatsioonid leidis Saksamaa kõigis tähtsamates osariikides. Neid juhtimas on näiteks Sakseni kuningriigis „Landeskulturrat“, Baadenis „Landwirtschaftsrat“ j.n.e., kelle tegevus mõnes asjas vastab meie põllumajanduse peavalitsuse tegevusele.

Mida need juhtivad keskorganisatsioonid olid igas maas, oli 1872. aastal asutatud „Deutsche Landwirtschaftsrat“ kogu Saksamaale. Sellesse kuulus 61 liiget, kõigi erimaade keskühisuste esindajad. See astus iga aasta mitmepäevaseks koosolekuks kokku ja selle ülesandeks oli edustada põllutööd ja kaitsta põllumeeste kasusid. See andis ka iga aasta suuri aastaraamatuid välja.

Nende organiseeritud põllumeesteseltside ülesandeks oli peajasjalikult ametiteaduste kogumine, katsetamine ja laialilaotamine. See sündis nii põllumajandusliikude ajakirjade kaudu, milliseid peaaegu iga maakonna põllumeeste keskselts välja andis ja nõndanimetatud rändavate õpetajate, instruktorite kaudu, keda kohalikud seltsid ametisse palkasid ja kes oma piirkondades tasuta õpetust ja nõu andsid kõigile põllumeestele. Sellest ajast saabki alguse organiseeritud tegelik agronoomiline nõuanne. (J. Piiskar'i, stp vahelhüüe.) Siin selgub, et agronoomiline tegevus algas just vaba põllumeeste organisatsiooni kaudu, kuigi see esialgu seeläbi poolametliku värvi omab, et keskorganisatsiooni valiti valitsuse poolt teatud määr liikmeid juurde.

Kuid selle poolametlikult korraldatud põllumeesteseltside organiseerimise alal ilmusid varsti mitmed puudused, mis asjaosaliste keskel rahulolematust sünnitasid ja mida meil on õpetlik oma agronoomilise nõuande ümberorganiseerimise puhul silmas pidada.

1870. aasta algul hakati iseäranis valitsuse ringkondades selle üle kaebama, et põllumeesteseltsid võrdlemisi vähe oma vara kulutavad oma tegevuse laiendamiseks ja peajasjalikult elavad riigi abirahade kulul, et neil on liiga lahja tegevuse programm, liiga vähe oma initsiatiivi, ja et nende liikmeks astub liiga vähe tegelikke põllumehi. Põllumehed on just sellepärast selle asutuse vastu külmaks jäänud, et see nende meelest poolametlik on ja täiesti riigivalitsusest oleneb, sest et see ei saa riigi abirahata oma tegevust arendada. Sellepärast hakkas Saksamaal selle põllumeesteseltside keskorganisatsiooni kõrval tekkima muid, osalt väga elujõulisi ametiühingute vorme.

Eespoolnimetatud Saksa põllumeesteseltsid kogusid oma liikmed peajasjalikult suurpõllu-

meeste ridadest. Sellepärast näeme talupoegi juba vara minevat omi teid mööda. (J. Piiskar, stp: Aga kuidas need asjad peaksid Eestis olema?) — seda kuuleme varsti — asutades nõndanimetatud talupoegade ühisi — Bauernvereine.

See liikumine sai alguse ühest suurpõllumehest Schorlemer Alste'st Westfaalis, kes seitsme väikepõllumehest naabriga asutas väikepõllumeeste seltsi, kellel aga hiljem palju järeletegijaid kogus. Need kohalikud väikepõllumeeste seltsid tahtsid 1871. a. asutada omavahelise keskseltsi, aga see ei olnud tollaegsete Saksa riigiametivõimude meelepärast. 1871. a. andis Bismarck seaduse, millega kohalikkude väikepõllumeeste seltside ühinemine keskseltsiks ära keelati, aga sellest hoolimata jäi Westfaali talupoegade põllumeesteseltside keskselts ellu ja kasvas ajajooksul väga elujõuliseks põllumeeste keskorganisaatsiooniks.

Sellele väga tähtsale Westfaali talupoegade algutusele leidis varsti mitmeid järeletegijaid. Kõige tähelepandavam talupoegade põllumeesteseltside keskühisus asutati Baiiris Baieri talupoegade isamaalise ühise nime all, mis on juba asutatud 1871. a. ja kuhu kuulus üle 10.000 liikme.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **R. Penno.**)

Selle tegevuse kavaks oli muu seas: 1) põllutööteaduste laialilaotamine põllumeeste keskel, 2) põllumajandusse ja ühiskondlikku korraldusse puutuvate seaduste tutvavakstegemine ja seletamine ja 3) ühiskondlikkude ja riiklikkude küsimuste arutamine. Sellest tegevusekavast väärib erilist tähelepanu leping, mis ühisus teinud ühe põllutöö õppeasutusega. See õppeasutus vastab ühisuseliikmete nõuküsimistele, teeb väetiskatseid, seemneproove j.n.e., ning teeb katseid põllutööriistade ja -masinatega j.n.e.

Niisamasuguseid ühisi näeme veel sündivat Sileesias, Nassaus ja mujal.

Aga varsti ei lepita ka enam niisuguste ühistelega, vaid hakatakse soovima veel täielikumat ja ajanõuetele vastavamat põllumeeste ühistegelise asutust, mis haarab kõik põllupidajad oma tegevuse piirkonda ja tuleb toime oma varadega — valitsuse abirahata — ja millel on ametlik tähtsus riigivõimude suhtes.

Nõnda hakati 1890. aastal nõudma põllutöökodasid, samasuguseid kui kaubandusekojad on, kuhu iga põllumees sunduslikult peab kuuluma ja makse maksma. Selle asutuse vastu tuli põllumeeste keskel palju häält kuuldavale, ja ka teadusemehed arvustasid teda. Aga hoolimata neist arvustustest ja vastuväidetest pääsis selle asutamise mõte võidule Preisimaal 1894.

aastal, kus põllutöökodade asutamise seadus välja anti. Seadus jätab maakondadele vabaduse põllutöökoja asutamiseks. 1895. aasta sügisel olid Preisi maakondadest kõik teised peale Hannoveri, Westfaali ja Rheini maakonna põllutöökodasid hakanud asutama.

Juba aasta varem 1893. aastal anti ka Austrias umbes niisamasugune seadus välja, aga sellel ei olnud esialgu seal niisuurte edu kui Saksamaal.

Hiljem on tegelik elu näidanud, et põllutöökodade süsteem kõige otstarbekohasem on põllumeeste omaabi korraldamiseks ja agroomilise nõuande korraldamise alal, kui ka muidu põllumeeste huvide kaitsmiseks.

Nagu eespool nägime, jõuti Saksamaal selle põllumeeste omaabi korraldamise süsteemi juurde pikaajase arenemise teel, ja see eeskuju on ka teistes maades järeletegemist leidnud.

Kui nüüd lühidalt veel peatume teiste maade põllumajanduslikkude ametiühisuste arenemise ja selle kõrval agroomilise nõuande korraldamise juures, siis näeme, et see umbes sedasama rada on käinud, mis Saksamaalgi... (J. Piiskar, stp: Aga seal polnud Maria-Theresiat.) ja umbes sellesamale lõpptulemusele välja sihib. Nii näeme, et Belgias põllumeeste ametiühisused — Comices agricoles — esialgu niisama olid korraldatud kui Saksamaal. Kohalikud põllumeesteseltsid kujundasid maakonnaseltsid — Commission provinciale — ja ülemaks, kõigi ühissidemeks oli põllutöö kõrgem nõukogu — Conseil superieur de l'agriculture —, kelle liikmed valis osalt valitsus ja osalt maakonnaseltsid.

See korraldatud ja poolametlik ühistegelise asutus pani toime näitusi, asutas katsepõlde, korraldas kõnekoosolekuid, andis põllutööajakirja välja, edendas põllutöö tehnikat ning toimetas ühiseid oste. Abirahasid sai ta rohkesti valitsuselt.

Aga ka siin ei ole see põllumeeste poolametlik organisatsioon suutnud rahuldada laialisi põllumeesteringkondi ja kõigepealt täita neid lootusi, mis ta asutajad talle pannud. Ta on tegutsenud rohkem suurpõllumeeste huvides ja sellepärast võis märgata, et sellest tõelik väikepõllumeeste ringkond eemale hoidus.

Selle ametlikult korraldatud põllumeeste ühistegelise asutuse kõrval leiame Belgias niisama kui Saksamaal tekkivat iseseisvat, vabalt ametiühisuste korraldust. Samal aastal, kui valitsus seadusega selle ametliku ühistegelise asutuse korraldas, asutati näiteks Limburi lähedale nõndanimetatud talupoegade liit, kes võrdlemisi lühikese aja jooksul oma liikmete arvu poolest õige suureks kasvas.

Umbes samasugustel alustel kui Preisimaal ja Belgias leiame ka Taanimaal põllu-

meesteseltside korraldust, kuigi siin veel enam, kui nendes eespoolnimetatud kohtades, on igasugusest ametlikust mõjust eemale hoitud. Selle tegevus on kujunenud omapäraseks, rahva ja maa tarviduste kohaseks. Seal on niisama kui teistes maades esiteks kohalikud põllumeesteseltsid asutatud, kes omavahel suuremateks keskseltsideks ühinenud, ja need on jälle koondunud üleriikliku põllumeesteseltside liidu ümber, kelle nõukogusse pooled liikmed valitakse ühisel koosolekul, kuna teise poole liikmeid valivad kohalikud põllumehed ringkondade kaupa. Nende põllumeesteseltside tegevusekava on umbes samasugune, kui Saksamaa põllumeestel, ainult selle vahega, et nad majandusepoliitikat sinna ei ole mahutanud. Peaülesandeks näib neil olema koduloomade näituste korraldamine ja agronoomiline nõuanne. Taani majandusepoliitiliste kasude kaitseks asutati 1893. aastal eriline agrarühisus. Viimasel aastakümnel pärast ilmasõda, mil ka Taanis poliitiliste erakondade vahekorid teravaks muutunud ja sellel läbi põllumeeste vabade majanduslike organisatsioonide tegevus kannatama hakanud, on ka seal Saksamaa eeskujul põllutöökodade asutamise küsimus kõnealla võetud.

Taanis on agronoomilist tegevust korraldanud kuni viimase ajani põllumeeste vabad organisatsioonid.

Mööda minnes Shveitsi ja Inglise põllumeeste ametiühisuste organiseerimisest, mis kaudselt eespoolnimetatud maade omast palju lahku ei lähe, puudutan lühidalt Põhja-Ameerika põllumeeste ametiühisuste liikumise ajalugu, mis nii mitmes asjas Euroopa maade põllumeeste omast lahku läheb. Põhja-Ameerikas hakkas maarahvas ennast ametiühisuste ümber koguma 1860. ja 1870. aastate vahel. (J. Piiskar, stp: Kas see on põllutöökooli loeng? — Vahelhüüe põllumeeste hulgast: Härra Piiskar'il ei ole arusaamist.)

Juhataja **R. Penno**: Kodukorras ei ole ette nähtud, et kahel Riigikogu liikmel korraga sõna on.

A. Johanson (põl): Asutati esialgu kohalike põllumeeste klubisid. Iseäraliku nähtusena tuli sellejuures ette, et nende ümber alguses ka õige rohkesti naisi kogus. 1880. aastast saadik hakkas see liikumine suure hooga arenema, ja juba lähemal ajal asutasid need keskühisuse — Farmers alliances. Hiljem asutati neid mitu. Kuid varsti pärast nende asutamist selgus, et need on enam poliitilised kui majanduslikud ühisused. See selgub kõige paremini ühel suurel koosolekul 1889. a. vastu-

võetud resolutsioonist, mille tähtsamad punktid järgmised:

1. Meie tahame selleks tööd teha, et põlluharija rahva klassid majanduslike kudest ja poliitilistest küsimustest paremini aru saaksid, selleks nende keskel selgitusetööd tehes poliitiliste erakondade mõjust väljaspool seistes vabas vaimus.

2. Meie tahame ühesuguseid õigusi kõigile ja meie ei kiida heaks, et ühe ringkonna kasusid rohkem kaitstakse.

3. Meie ühineme juhtsõnaga: Kõigis tähtsates asjades üksmeelsust, kõigis asjades armastust.

4. Meie nõuame paremat korraldust teaduslikus, kõlblikus, ühiskondlikus ja poliitilises suhtes.

Kõige suuremaks neist liitudest kasvas rahvuslik põllumeeste ja tööliste union — National Farmers Alliance and Industrial Union. Nagu sellest nimest selgub, on selle suure põllumeeste liiduga ühinenud ka suur töörahva ühisus, mis määratu suureks liiduks muutus, millel juba 1890. aastal umbes 1.000.000 liiget oli, nii mehi kui naisi.

Sellest suurest põllumeeste ja töörahva liidust arenes aga viimaks suur poliitiline erakond välja, mille poolt kord Ameerika presidendi kandidaadiks erakonnajuht-ilukõneleja Bryan üles seati. Nõnda vaibuski Põhja-Ameerika esimene põllumeeste ametiühisuste liikumine poliitilise elu rüppe. See oli muidugi tingitud Ameerika oludest, mis Euroopa oludest nii mitmes asjas erinevad.

Nõnda on ka Põhja-Ameerikas agronoomiline tegevus oma olude kohaselt hoopis teistviisi välja arenenud kui Euroopas, ja ükski Euroopa põlluharija rahvas ei ole seda seni eeskujuks võtta ega täiel määral kopeerida võinud. Kus sellega on tahetud katset teha, seal on see ikka ebaõnnestunud.

Tagasi pöörates Euroopa olude juurde, peatun vähe pikemalt Prantsuse põllutöö ametiühisuste liikumise ja sellega ühes sealse agronoomilise nõuande arenemise juures. Prantsuse põllutööametiühisuste ehk põllumeesteseltside arenemist ja korraldust peetakse üheks kõige eeskujulikumaks, millele palju järeletegemisi olnud muu seas ka meie sugurahva, soomlaste, juures.

See liikumine algas 1880. aastal. Selle kutsus välja selleaegne Prantsusmaa põllumajanduse kitsik seisukord. Seda seisukorda kujutab üks Prantsuse kirjanik järgmiste sõnadega:

„Meretagused maad täitsid meie turud oma saadustega, nende odav vili, mis nad uutel maadel kasvasid, tegi neil võimalikuks oma vilja alla turuhinna müüa; meie põlluharimine, nagu see seni olnud, ei võinud võistelda välis-

maadega, palju kohti läks müügile ja neid müüdi alla hinna. Maa õieti ei maksnud midagi, suured maa-alad jäeti harimata. Põllumehed kaebasid oma raske seisukorra üle, millest ka valitsus aru sai, et põllumeeste seisukord raske on, ja ta katsus seda maksude vähendamisega kergendada.“

Sellest ajast peale tekkis põllumeeste keskel tugev vool ühinemiseks põllumeeste ametiühisusteks. Esimene niisugune ametiühisus asutati 1883. a. ühe põllutöökooli õpetaja juhatusel Loir-et Cher'i departemangus, mille peaülesandeks oli kunstpõllurammude ühiselt ostmine. Selle peaülesande kõrval hakkas aga ka kohe nimetatud ühisus tegutsema agronoomilise nõuande alal, nimelt põllumeestele kunstpõllurammude tarvitamiseks nõu andes. Nõnda saigi Prantsusmaal agronoomiline nõuanne, mis hiljem seal väga laialiseks ja tulutoovaks arenes, alguse.

Kuid, nagu selgus, oli niisugune põllumeeste ametiühisuste asutamine seadusevastane, sest Prantsusmaal oli veel 1791. a. saadik seadus maksev, mis keelas ühelelükseliste omavahel ühisuste ümber koondumise. See seadus kaotati aga 1884. a. ja seda sündmust nimetataksegi Prantsuse ajaloo „Prantsuse põllumajanduse päästmiseks“. Kui see seadus oli kaotatud, siis saatis Prantsuse siseminister Valdeck-Rousseau enesele alluvatele ametnikkudele ringkirja, milles neile juhtnööre jagas, kuidas nad põllumeeste ametiühisuste asutamise puhul endid peavad üleval pidama. Muu seas ütles ta: Teie ei tohi iialgi kuskil asja algatajad olla, ega ka soovitada asja algatamist, vaid ainult kaasa aitama siis, kui juba asjaomaste, tähendab, põllumeeste eneste poolt asi algatatud. Oli näiteks nii Prantsusmaal kui ka teistes maades varematest aegadest halbu kogemusi valitsusevõimude põllumeeste vabaalgatustele vahelesegamisest. See on igalpool järeldanud ainult surnultsündinud katseid, millest kahju tulnud nii üksikutele kui ka riigile. Sellepärast on Prantsuse riik kuni meie ajani väga ettevaatlik selles suhtes.

Nõnda algaski Prantsusmaal põllumeeste ametiühisuste liikumine, mis igasugustest riigiametnikkude vahelesegamistest vaba oli ja võrdlemisi lühikese aja jooksul määratu suureks ja eluvõimsaks põllumeeste ühistegeliseks liikumiseks kujunes. Ametiühisuste otstarbeks oli uurida ja kaitsta põllumeeste majanduslikke kasusid ja eriti:

1. Uurida ja edendada kõiksugu parandusi seaduseandluse ja majanduse alal, neid ametiasutustele teatavaks teha ja nende teostamist nõuda, mis iseäranis maakoormatustesse, raudtee maksudesse, kaubalepingutesse, tollimak-

sudesse, eriõigustesse, laadakohtadesse j.n.e. puutub.

2. Töötada põllutööõpetuse edendamiseks ja põllutööteaduse laialilaotamiseks ning toime panna põllutöökursusi ja koosolekuid, laiali laotada põllutöökirjandust, asutada raamatukogusid j.n.e.

3. Kihutusetööd teha katsete tegemiseks kunstpõllurammu ainetega, masinatega ja põllutööriistadega ning muus asjus, mille otstarbeks kergendada tööd, vähendada põlluharimise kulusid ja suurendada toodangut.

4. Õhutada asutama ja juhtima majanduslikke ettevõtteid, nagu põllumeeste laenuasutusi, ostu- ja müügiühisusi, kindlustuseühisusi, teadeteandmise kontoreid j.n.e.

5. Olla vaheltalitajaiks põllusaaduste müümises kui ka rammuainetes, seemnetes, masinate, koduloomade ja igasuguste põllumajanduses tarvisminevate kaupade ostmises.

6. Valvata niisuguste kaupade ostmisi, mida ostetakse ühisuse liikmetele või mida need müüvad teistele, et selleläbi kauplemist õiglasemaks teha ja igasugust pettust ära hoida.

7. Anda teateid ja nõu kõigis põllumajandusse puutuvates küsimustes ning muretseda vahemehi ning asjatundjaid põllumeeste keskel ettetulevate tüliasjade lahendamiseks.

Nagu sellest tegevusekavast selgub, on Prantsuse põllumeesteseltside tegevus väga mitmekülgne ja tegelikke nõudeid täitev, mis pärast see ka alati elujõuline on püsinud.

Kui uurida nende ajaloolist arenemist, siis on selgesti näha, et need on juba algusest peale omas tegevuses jälginud juhtsõna: „Primo vivere, deinde philosophari“ — enne elada, siis filosofoorida. Ja peab tunnustama, et nad sellega väga õieti on teinud. Prantsuse põllumajanduse kiire edu on nende tegevust suure auga krooninud.

Mul on võimata siin lühikeses ettekandes.... (J. Piiskar, stp: Siiski väga pikk.) kõiki Prantsuse põllumeesteseltside laiapäralist ja suure tähtsusega tegevust üksikasjalikult selgitada ja sellepärast lähen kõigest muust mööda ja peatun ainult lühidalt nende tegevuse ühe osa, nimelt agronoomilise nõuande tegevuse juures.

See sünnib täielikult põllumeesteseltside kaudu. Põllumeesteseltsid on juba ise väga head agronoomilise nõuande kohad, sest et koosolekutel arutavad põllumehed oma kogemusi ühe ja teise töö alal. Peale selle korraldavad need raamatukogusid ja annavad põllutööajakirju välja. Viimaseid ilmub Prantsusmaal mitu sada. Kuna kohalikud põllumeesteseltsid on koondunud keskseltside ümber ja need omakorda keskliidu ümber, siis on keskliidu tähtsamaks ülesandeks oma liikmete aruandeid

kokku võtta ja aastaraamatuid välja anda. Tema kaudu sünnivad ka mitmesugused sooviavaldused ja ettekanded riigivalitsusele. Ta teenistuses on ka mõned kõrgema haridusega asjatundjad-spetsialistid teadusliku töö jaoks, kuna aga kohalikud põllumeeseseltsid ja keskseltsid tegelikku agronoomilist nõuannet korraldavad. Nende juhatusel pannakse mitmesuguseid põllumajanduse kursusi toime, korraldatakse põlumeeste õppereise, tehakse katseid mitmesugustel aladel j.n.e. Põlluharijate noorte arendamiseks maa vaimus ja nende varustamiseks põlluteadusega on põllumeeseseltside mõjul juba ammu Prantsuse rahvakoolidesse muu seas põllutööõpetus võetud. Peale selle õpetatakse tütarlastekoolides lihtsat põllutöö- ja majanduseõpetust. Ka on mitmed põllumeeseseltsid oma tegevuse piirkonda omal algatusel põllutöökoolid asutanud. Siis on veel mitmed põlumeeste keskseltsid enestele laboratooriumid ja seemnekontrolljaamad asutanud, taimeaiad sisse seadnud ja karjatõugude parandamiseks mitmesuguseid korraldusi teinud. Mitmes kohas töötavad ka põllumeeseseltside poolt palgatud loomavelskerid ja -arstid. Ühesõnaga — sellel alal on palju korda saadetud, ja see kõik sünnib põlumeeste vabal algatamisel ja juhtimisel, ilma et riigi ametivõimud endid kuskil vahele segavad. Ka oma ainelise külje eest hoolitsevad põllumeeseseltsid osalt ise, raha kogudes seltsi liikmemaksudest ja mitmesugustest põllumajanduslikest ettevõtetest ja osalt ka valitsuse abirahadest. Olgu tähendatud, et Prantsuse valitsus alati väga kõrgelt on oma maa põllumajanduslikku edu hinnanud ja riigi abirahadega seda toetanud. Selleks on väga suurt mõju avaldanud ka põlumeeste ametiühisuste majanduspoliitiline tegevus, mille jaoks hiljem ühe Prantsuse põllumajanduse ajakirja peatoimetaja Kergalli algatusel „Põllumajanduslik ametiühisus“ asutati. Viimase tegevus seisib väljaspool poliitilisi erakondi ja avaldas ennast ainult põlumeeste majanduspoliitiliste huvide kaitses.

Nagu eespool tähendasin, on Prantsuse põlumeeste ametiühisuste liikumine juba algusest peale kõige õigema suuna võtnud ja kõige mõjuvamaks teguriks oma maa põllumajanduse edendamise mõttes kujunenud. Ja see on just sellepärast niisuguseks kujunenud, et see igasugusest riigi ametivõimude vahelesegamisest eemal on hoidud.

Prantsuse põlumeeste ametiühisuste korraldusi on jälginud ka mitmed teised rahvad, muu seas iseäranis Soome põllumajanduse mehed. Umbes 30 aastat tagasi, kui Soomes põlumeeste ühinemine suuresti hoogu hakkas võtma, olid seal need tegelased eestvõtjateks ja juhtijateks, kes Prantsuse põlumeeste

ametiühisuste liikumisega põhjalikult tuttavad olid ja seda eeskujuks soovitasid võtta. Viibisin ise sel ajal ühe põlumeesteseltsi asutamise koosolekul Imatra lähedal Pelkola mõisas, kus agronoom Akselson selle asutamise kohta juhtnõore jagas ja sellejuures iseäranis Prantsuse põlumeesteseltside korralduse eeskujuga alla kriipsutas, millega ta hiljuti tutvunemas käinud. Sellepärast on ka Soome põlumeesteseltside arenemisel palju sarnadust Prantsuse omaga. Seal on esiteks väikesed „maamiessuurad“ külad ja kogukonnades, need on ühinenud lääni ehk kubermangu keskseltsideks, ja need keskseltsid omakorda jälle ühinenud ülemaalseks põlumeeste keskseltside liiduks, kelle asukoht riigi pealinnas Helsingis.

Agronoomilist nõuannet on Soome põlumeesteseltsid juba oma tegevuse algul korraldama hakanud. Kohalikud põlumeesteseltsid panid esialgu ametisse künniõpetajaid, karjakuid, käsitööõpetajaid, kodumajapidamise instruktoreid j.n.e. Keskseltsid panid ametisse põllumajanduse konsulente.

Hiljem kui ülemaaline põlumeeste keskorganisatsioon ellu kutsuti, võttis ta oma juurde ametisse mitmed kõrgema haridusega eriteadlased.

Soome põlumeesteseltsid töötavad riigi abirahadega, mida iga aasta võrdlemisi suured summad maapäeva poolt määratakse. Abirahad antakse üleriiklikule põlumeesteseltside keskliidule ja ta jaotab need teiste seltside vahel.

Agronoomiline nõuanne ei ole Soomes koondatud keskorganisatsiooni ümber, vaid seda korraldavad kohalikud organisatsioonid. Keskkohta ülesandeks on teaduslikku tööd teha, aruandeid kokku võtta, statistikat korraldada, põllutööajakirja välja anda ja peale paljude muude ülesannete täitmise ka ülemaalisi näitusi toime panna, mis seal väga eeskujulikest korraldatud.

Kuna Soome põlumeeste ametiühisused politikast endid eemale on hoidnud, aga et viimastel aastatel, nimelt Soome iseseisvuse ajal, majandusepoliitilise külje arendamine väga tarvilikuks saanud, sellepärast on Soomes hiljem ellu kutsutud väga laialise tegevusealaga põllumajanduspoliitiline organisatsioon, nimelt „Maa taloustuottajain liitto“. See liit on ülemaaliselt korraldatud ja tegutseb oma varaga, riigi abirahata ei saa.

Soome olud on meile kõige lähemad ja kõige enam tuntud. Sellepärast on ka sealne põlumeeste eeskujuga põlumeeste ühistegevuse loomise ja agronoomilise nõuande korraldamise alal meie kodumaa põllumajandusliku ühistegevuse hilisemat arenemist teatud määral mõjutanud.

Põllumajanduslik ühistegevus ja põllumees-teseltside ajalugu on meil Eestis alles võrdle-
misi noor. Esimene Eesti põllumeesteselts
asutati 1869. a. Pärnus. Selle järele asutati
Tartu, Viljandi ja Tallinna põllumeesteseltsid.
Nende tähtsamaks ülesandeks oli esialgu Eesti
põllumeeste keskel rahvusetunnet äratada, mis
kõige enam nähtavale tuli Viljandi Eesti põllu-
meesteseltsi tegevuses meie esimese rahvusliku
ärataja ja politikamehe C. R. Jakobson'i juhti-
misel. Põllumeesteseltsid korraldasid kõne-
koosolekuid, kus muu seas ka rahvuslikke küsi-
musi käsitati. Peaasjalikult arutati aga seal
põllumajandusse puutuvaid asju. Selajal
tunti väga selgesti, et põllumajandusliku seis-
korra parandamine meie rahvuslikku iseseis-
vust kindlustab ja meie rahvast tõelisele ise-
seisvusele aitab, kuigi sellest selajal väga vähe
unistada juleti. Kuna põllumeesteseltside koos-
olekutel peetud kõnedele pikad läbirääkimised
järgnesid, siis avas see võimaluse seltsiliikmetel
üheteise kogemustega põllutöö ja karjakasva-
tuse alal tutvuneda. See oli juba isencesest
agronoomilise nõuande töö: õpetuse jagamine
ärksamalt põllumeestelt neile seltsiliik-
metele, kes oma majapidamistes teistest maha
olid jäänud. Olen ise selle aja inimene, mil
Viljandi Eesti põllumeesteselts oma tege-
vust alustas, ja mäletan väga hästi, kuidas
selajal Viljandi ümbruse põllumehed põllu-
meesteseltsi koosolekutel peetud kõnedest väga
huvitatud olid ja nendes antud õpetusi oma
majapidamistes igapäevaste põllutööde juures
tarvitama hakkasid.

Kui mõni aasta hiljem needsamad põllu-
meesteseltsid põllutöönäitusi hakkasid korral-
dama, siis suurenes nende uuendusi väljakutsuv
mõju veel rohkem. Põllumeeste keskel tekkis
omavaheline võistlus uuenduste ettevõtmises,
paremate põllutöõriistade muretsemises, põllu-
harimises, karja- ja hobusekasvatuses j.n.e.
Näituste kõrval korraldati ka põllumeeste pidu-
sid, etendati näitemänge j.n.e. Seda võimaldas
eriti Viljandis oma seltsimaja.

Algas kolmas järk meie põllumeesteseltside
arenemises. — Kuulake nüüd, härra Piiskar!
See oli agronoomilise nõuande korraldamise
ehk põllutööinstruktorite ametispanemise aja-
järk. Selle ajajärgu algust tuleb lugeda 1902.
aastast, mil Viljandi Eesti põllumeesteselts
ühel oma sügisel koosolekul otsustas ühe
põllutööinstruktori ametisse panna ja ta
palgaks määras 100 rbl. krediiti. Kuna minul
oli au seal selle asja algataja olla, siis valiti
mind kui Soome põllutöökooli lõpetajat sellele
ametile. Instruktori tegevuse kava kokku-
seadmine jäeti minu hooleks. Seadsin
selle kokku ja esitasin järgmisel põllumees-
seltsi koosolekul, mis seal ühel häälrel heaks kii-

deti. (J. Piiskar, stp: Ahaa! — M. Mar-
tinson, põl: Igatahes ajalugu hindab
seda rohkem kui härra Piiskar'i elu-
aegset tegevust.) Mis Teil on öelda selle
kohta? (J. Piiskar, stp: Kuidas see kõik
käesolevasse seadusse puutub?) Sellest
on näha, kuidas agronoomiline nõuanne meil
arenenud, ja seda on meil tingimata tarvis
teada, kui tahame mingisugust uuendust sellel
alal ette võtta. Iga töö tuleb teha järjekindlalt.
(Vahelhüüe pahemalt poolt: Ega Teie
kogumeheks ikka kedagi ei räägi!)
Seda rohkem räägite Teie.

Sellega oli meil Eestis agronoomilise nõu-
andja elukutse loodud ja selle loojaks oli põllu-
meeste oma vaba organisatsioon — põllumees-
teselts. (J. Fuks, as: Esimene elukutse-
line agronoom?!)

Kuid selle ees käis üks väga huvitavkatse,
põllutöönõuannet erateel väljaspool põllumees-
teseltselt Vene riigi võimude toetusel algatada ja
korraldada ning nõndanimetatud kroonu agro-
noom või instruktor ametisse panna. Selle
asja algatajaks oli Tartu voorimehe- ja põllu-
töõriistadeäri pidaja Hendrik Laas, kes oma
äri kõrval põllutöölehte „Põllumeest“ välja
andis. Tema oli väga energiline ärimees ja
haaras igast uuest asjast kinni, kus ta oma äri-
le kasu nägi. Selajal, see on 1890. ja 1900. aastate
vahel hakati meie kodumaal üksikute isikute
poolt korraldama söögitegemise ja kangakudu-
mise kursusi. Neist tuli Hendrik Laas sellele
heale mõttele, et ka põllumeestele tuleks kur-
susi toime panna. Nende toimepanemise leidis
ta oma ärile mitmetpidi kasuliku olema. Esi-
teks võib ta seal oma äris müügilolevaid põllu-
töõriistu põllumeestele soovitada, teiseks põllu-
töölehte, kus peaasjalikult tema ärikuulutused
sees, laiali laotada ja kolmandaks, Tartu
põllumeesteseltsiga võistelda, kelle mõju kas-
vamist ta silmaotsas ei sallinud.

Kuna ta kahe niisuguse kursuse toimepane-
misega Tartus hakkama oli saanud, millest
kui uudisasjast võrdlemisi elavalt osa võeti,
sellepärast tuli ta mõttele, end põllutööinstruk-
toriks nimetada. Kuid, mis sellejuures iseäralik,
oli see, et ta Vene põllutööministeeriumile
palvekirja saatis ja end palus Eestisse kroonu
põllutööinstruktoriks nimetada, kellel ka õigus
on kroonu vormiülilikonda kanda. Viimase
kandmise õiguse tarvidust põhjendas ta sellega,
et tal selleläbi rahvale suurem mõju on, et
rahvas teda siis kardab, ja kui ta koosolekutel
kõnet peab, siis ei juleta temale vastu rääkida.
Kroonu agronoomidest oli ta kuulnud Vene-
maalt, kus juba niisugused ametnikud olemas
olid, ja ta tahtis neile järele teha. Kuid see
ettevõte äpardus tal. See asi on aga siin selle-
pärast huvitav ära märkida, et see oli esimene

katse meie kodumaal kroonu agronoomi elukutset ametivõimude toetusel luua.

Kui edasi vaatame Viljandi Eesti põllumeeste poolt algatatud agronoomilise nõuande korraldust, siis näeme, et see kohe laialistes põllumeeste ringkondades suurt tähelepanu äratas ja järeletegemist leidis. Näiteks otsustas Väandra põllumeesteselts põllutööinstruktori ametisse panna ja saatis instruktori kandidaadi välismaale ette valmistuma. Türi põllumeesteseltsis, kus kihelkonnakooli õpetaja H. Viermann esimeheks oli, astuti instruktori ametissepanemiseks energiliselt samme ja pöörati selleks abirahapalumisega põllutööministeeriumi ja Eestimaa rüütelkonna poole. Kullamaa põllumeesteselts J. Veidermann'i juhatusel tegutses instruktori ametissepanemise alal niisama ja käis Eestimaa rüütelkonna esimehe parun Budberg'i juures maad kuulamas, et kuidas rüütelkonnalt instruktori ametissepalkamiseks abiraha saada. Ka Rapla ja Väike-Maarja põllumeesteseltsides arutati instruktori ametissepanemise küsimust.

Talvel 23. veebruarist kuni 20. märtsini 1904. aastal pani Viljandi Eesti põllumeesteselts Viljandis pikema kursuse toime. Sellest osavõtjate arv ulatus 25-ni. Sellesama aasta suvel pandi ka Türi põllumeesteseltsi poolt Türi tütarlaste koolimajas põllumajanduslik kursus toime. Kursuse juhatajaks oli kutsutud mind kui Viljandi põllumeesteseltsi põllutööinstruktorit. Teisteks õpetajateks olid kohalikud õppejõud. Õpetuseandmine kursustel sündis teaduslikult ja tegelikult. Kursuste lõpul oli Türi põllumeesteseltsi põllutöönaitus Paides, kus kursustel õpetuseandjad seletusteandjatena ja auhinnamõistjatena esinesid.

Nõnda hakkas põllumeesteseltsides põllutööinstruktorete ametissepanemise ja põllutöökursuste korraldamise mõte igalpool laiali lagunema. Põhja-Eesti põllumeesteseltsides äratas see asi suuremat huvi kui Lõuna-Eesti omades, mis küll sellest tuli, et Põhja-Eesti juhtivad tegelased majanduslikust edust huvitatud olid, vahest enam kui Lõuna-Eesti omad. Kui järgmisel aastal Tartus ülemaaline põllumeeste kongress peeti, siis oli seal juba põllutööinstruktorete ametissepanemise asi ja põllutöökursuste korraldamine üldiseks kõneaineks.

1905. aasta veebruarikuus peeti Rapla põllumeesteseltsi eestvõttel Rapla vallamajas Põhja-Eesti põllumeesteseltside asemikkude kongress, mis selleks oli kokku kutsutud, et ühiselt nõu pidada, kuidas Põhja-Eestisse põllutööinstruktorete ametisse panna. Selle asja üle seletuseandjaks olin jälle mina, kui Viljandi Eesti põllumeesteseltsi põllutööinstruktor, kutsutud. Pikema nõupidamise järele tunnustati seal kahe põllumajanduse instruktorete — üks põllutöö-

ja teine karjakasvatuse-instruktor — ametissepanemine väga tarvilikuks ja valiti komisjon, kes instruktorete palkamiseks abirahasaamise otstarbel Eestimaa rüütelkonna esimehega läbirääkimisse pidi astuma. Komisjon koosnes põllumeesteseltside esindajatest, kellele väljaspoolt juurde valiti meie lugupeetud rkl. põllumeeste rühmast härra Teemant, kes tegutses Tallinnas tuntud advokaadina ja oli juba seljal põllumeeste usaldusealune. Selle komisjoni tegevus ei andnud aga tagajärgi, sest 1905. aasta rahutused tulid peale ja need ajasid kõik asjad segamini. Ainult Türi põllumeesteselts oli asja omaette edasi ajanud ja sellega oli nii kaugele jõudnud, et 1906. aasta alul temal võimalik oli Ambla põllumeesteseltsiga koos rüütelkonnalt saadud abiraha toetusel Järvamaale karjakasvatuse instruktor ametisse panna. Instruktoriks valiti kadunud Voldemar Brindfeldt. Segase aja tõttu oli aga sel aastal instruktorete tööd vähe.

1906. aasta sügisel, kui rahutused vaikinud, võttis selle küsimuse uuesti laiemal alusel üles Väike-Maarja põllumeesteselts, kelle esimeheks oli Triigi mõisa omanik v. Grünevaldt. V. Grünevaldt oli ka ühtlasi Eestimaa suurpõllumeesteseltsi abiesimees, kellena temal korda läks Eestimaa rüütelkonnalt kahe põllumajanduse instruktorete palkamiseks Põhja-Eesti väikepõllumeeste jaoks 2000 rubla abiraha saada. Sama aasta sügisel kutsuti Väike-Maarja põllumeesteseltsi algatusel üle-põhja-estimaaline põllumeesteseltside asemikkude koosolek Rakverre kokku, kus otsustati kaks instruktorete Põhja-Eestisse ametisse panna ja neiks valiti: põllutööinstruktoriks senine Viljandi Eesti põllumeesteseltsi põllutööinstruktor, tähendab mind, ja karjakasvatuse instruktoriks V. Brindfeldt, senine Järva maakonna karjakasvatuse instruktor. Ühtlasi valiti ka põllumeesteseltside keskoimkond, kes instruktorete pidi ametisse kutsuma ja nende tegevust korraldama. Keskoimkonna esimeheks oli Väike-Maarja põllumeesteseltsi esimees A. v. Grünevaldt — hiljem v. Stackelberg — ning teisteks liikmeteks Kullamaa põllumeesteseltsi esindaja J. Veidermann — hiljem K. Tonkman — ja Tallinna Eesti põllumeesteseltsi esindaja A. Pert — hiljem J. Robisson. Keskoimkonna esimees kutsus valitud instruktorete 1. veebruariks 1907 Tallinna, kus nendega kirjalik teenistuseleping ühe aasta peale tehti.

Nõnda olid Põhja-Eesti esimesed põllumajanduse instruktorete ametisse pandud ja ka esimene põllumeesteseltside keskkorraldus loodud, millest hiljem Põhja-Eesti põllumeeste keskselts välja arenes. Aasta hiljem pandi ka Lõuna-Eestis kaks põllumajanduse instruktorete ametisse ja loodi Lõuna-Eesti

põllumeeseltside kesктоimkond, ja sellest arenes Lõuna-Eesti põllumeeste keskselts välja. Eesti vabariigi algul ühendati need kaks täiesti iseseisvalt väljaarenenud põllumeeste keskseltsi üheks Eesti põllumeeste keskseltsiks, kes kuni senini meie põllumajanduse eduks väga palju viljakat tööd teinud.

See on üldine põllumeesetseltside ja agronoomilise nõuande arenemise ajalugu välismaal kui ka meie kodumaal.

Põllumeeste ametiühisuste liikumise ajalugu uurides ja sellega ühes agronoomilise nõuande korralduse arenemist jälgides näeme, et igalpool agronoomilise nõuande korraldus põllumeeste eneste poolt on algatatud ja korraldatud. Kuskil ei ole see ametnikkude kätes. Kus on katset tehtud seda poolametlikultki korraldada, seal ei ole see korda läinud. Põllumeeste vabaliikumist: koguda oma ametiühisuste ümber ja ise oma asju korraldada, ei ole mingisugune ametnikuvõim takistada suutnud. Isegi kõikvõimne Bismarck ei suutnud sellele oma ainuvõimuajal Saksamaal takistust teha. Põllumeeste vabaliikumine läks tema võimuabinõudest mööda ja murdis endale vaba arenemise tee.

Sellest tuleb meil õpetust võtta ja mitte ajalookäiku vastupidises sihis liikuma sundida.

Kui aga nüüd seda meie Riigikogu pahempoolsetelt rühmadelt Riigikogule esitatud põllumajandusnõuande korraldamise seadust vaatleme, siis näeme, et selle seadusega tahetakse senist loomulikkudel tingimustel väljakujunenud põllumeeste vaba korraldust muuta, seda poolametlikuks korralduseks tehes. See on meie põllumeeste tahte vägistamine ja teeb tingimata suurt kahju meie põllumajandusele ja riigile. Teisest küljest näitab see, kui saamatud käed on seda seadust sepitsevad ja kui vähe need hoolivad meie põllumeeste ühistegevuse jätkamisest loomulikul alusel.

Kui arenemiskäik meie põllumeesetseltside elus ja agronoomilise nõuande korraldamises juba niikaugele oli jõudnud, et põllumeesetseltsid ja ühisused juba paljude keskseltside ja keskuhisuste ümber olid koondunud, ja kui siis oleks samm edasi astunud ja kõigi nende keskseltside ja keskuhisuste liit ellu kutsutud, selle jaoks põhikiri kokku seatud ja keskliit asutatud, siis selle sammu astumisest oleks võinud veel aru saada, sest põllumeeste ühistegelise arenemine olisinnamaani jõudnud, et see keskkorraldust nõudis, mis terve põllumeeste ühistegelise liikumise ühe keskpunkti ümber koondab... (A. Jürman, põl: Räägi tasema häälega, muidu väsis hää ära.) ja seda asjalikult juhib. See

põllumajanduslikkude keskseltside ja keskuhisuste keskliit oleks võtnud oma liikmete aruanded iga aasta kokku, oleks andnud aasta-araamatu välja, milles täielik ülevaade meie põllumajandusliku ühistegevuse liikumise kohta oleks olnud. Peale selle oleks ta iga aasta antavad riigi abirahad oma liikmete vahel ära jaganud ja peale selle üleriiklikke põllutöönäitusi hakanud korraldama. Praegu puudub meil see asutus, kes selle ülesande võiks enese peale võtta. Asja teadusliku külje juhtijana oleks võinud ta ka mõned eriteadlased oma teenistusse võtta. Tegelik agronoomilise nõuande korraldus oleks pidanud jääma aga täielikult põllumeesetseltside ja -ühisuste kätte. Need on asjale kõige ligemal ja võivad ka seda asja kõige paremini korraldada.

Sellest põllumeeste keskseltside ja keskuhisuste liidust oleks võinud edaspidi põllumeestekoda välja areneda, mis on kõrgemaks tipuks põllumeeste omaabi korraldamises ka agronoomilise nõuande korralduse alal.

Esitatud seadus löikab aga selle vaba arenemise järsku läbi, asetab meie tegelikud põllumehed ametnikkude meelevalle alla. Selle seaduse maksimahakkamisega ei ole põllumeesetseltsidel enam midagi agronoomilise nõuande korralduse kohta öelda ja sellepärast on neil ka raske nende juhtnõuade järgi koosolekuid pidada ja üldse oma asju korraldada, sest nende käsutuses ei seisa nende eneste valitud nõuandja, vaid on väljaspoolt tulnud ametnik, kes neile võõras on.

Kuna see seadus meie põllumajandusliku ühistegevuse arenemisele täiesti võõras ja meie agronoomilise nõuande korralduse arenemise vale või koguni hädaohtlikule teele juhib, sellepärast ei või seda kuidagi pooldada. See seadus ei ole ilmale tekkinud meie põllumajanduse edendamise mõttes, vaid on loodud poliitilistel põhjustel, mille abil teatud ringkond politikategelasi, kes oma senise tegevusega põllumeeste usaldust ei ole suutnud võita, nüüd seda seaduse andmisega kunstlikult tahavad omandada või põllumeestele peale sundida. Usun aga kindlasti, et see on asjatu katse. Teie võite siin küll selle seaduse vastu võtta, sest selleks on teil Riigikogus enamused, aga meie põllumehed, kes maal enamuses, ei saa seda seadust kasutada ka siis mitte, kui oma agronoomid ja instruktorid vormiülikondadega varustate — mis härra Piiskar'ile väga meeldib —, nagu 30 aastat tagasi Tartus voorimeheäri pidaja isehakanud põllutööinstruktor seda Vene agronomide eeskujul tahtis teha. Teie hiilgav ettevõtte äpardub selles asjas tingimata, seda peate nägema. Ajalooratast ei saa keegi tagurpidi käima panna,

kes seda tahab teha, see murdub selle hammaste vahel.

Enne kui oma kõne lõpetan, tahan siin veel ühele väga tähtsale asjale tähelepanu juhtida. See on minu isiklik arvamine, mille aga leian siin tarvilikuks siiski ette kanda.

Hiljuti juhtis lugupeetud rkl. härra Schilling tähelepanu siin järgmisele asjaolule: rahvaarvu vähenemine, mis 1926. aastast saadik meie riigis alanud, järeldab rahva vananemist ja sellega ühes ka muidugi rahva ettevõtlikkuse või ühesõnaga tööjõu nõrgenemist. Kui meie niisuguse järelduse tegemise õigeks peame, ja õigeks tuleb see minu meelest pidada, siis poleks mingit mõtet agronoomilise personaali arvu äkitselt liiga suureks tõsta ja sellele suuri riigi abirahasummasid kulutada. Nende arv ja selleks kulutatavad riigi abirahasummad peaksid suurenenema põllumeeste ettevõtlikkuse ja tööviljakuse suurenemisega käskikäes. Praegu aga ei takista agronoomilise nõuande puudus meie põllumeeste ettevõtlikkust, vaid selleks on peale eespool nimetatud mitmed muud palju mõjuvamad põhjused, millest võiks nimetada näiteks: alaline eraomanduse õiguse rikkumine, kindlustetu seisukord, tööjõu puudus, kapitali väheus, suured kulud, põllusaaduste hindade kõikumine ja ka ebasoodsad ilmad. Agronoomiline nõuanne on praegusel ajal põllumeeste peale agronoomide ja inspektorite õpetuse kergesti kättesaadav põllutöökirjanduse ja -koolide kaudu.

Sellepärast leian mina, et ka selles suhtes ei ole selle seaduse andmine tarvilik, kuna see suure maksukoorma põllumeestele paneb.

Agronoomilise personaali arv peab kasvama põllumeeste tegelikkude tarviduste kohaselt. Ja sellel alal võivad ainult niisugused nõuanded kasulikud olla, keda põllumehed ise ametisse võtavad, neile osa palka maksavad ning nende tegevust kontrollivad või vähemalt neil selleks õigus on. Ühesõnaga, nõuandjatel peab olema täielik põllumeeste usaldus ja see on neil siis, kui nad oma ameti kõrgusel seisavad ning oma kohuseid korralikult täidavad, tähendab iseendid oma tarvitajatele tarvilikuks teevad.

Talumajandusnõuande korraldamise seadusega moodustatud talumajandusnõuande büroo on meie põllumeestele võõras ja kallis asutus. Selle kokkuseadel ei ole ühendust tegeliku agronoomilise nõuande tarvitajatega ja ei või seda ka sellepärast tegeliku elu nõuete kohaselt korraldada. Nad võivad küll mõnesuguseid teoreetilisi eeskirju ja kavu kokku seada, aga see on surnud töö ja kallis töö, mis koormab meie põllumajandust ja riigi väljaminekuid suurendab. Kuskil maailmas ei

tunta niisugust agronoomilise nõuande korraldust, nagu see seadus ette näeb.

Austatud Riigikogu liikmed! Nagu varem tähendasin, tuleks meie agronoomilise nõuande korraldust edasi arendada loomulikult alusel põllumeesteseltside ja ühisuste kaudu. Selle juures võiksid abiks olla need asutused, kes põllumeestele kõige lähemal seisavad, see on põllutöökoolid. Nende esindajad on aga selle seaduse järgi sellest uuest korraldusest täiesti eemale jäetud. Selle asemel on sinna juurde tõmmatud teiste kaugemalseisvate asutuste esindajad. Peale nende leiame selles büroos puhtpoliitilisi esindajaid, nagu maakonnavalitsuste esindajad. Nõnda on see uus korraldus erakondlikkudesse keeristesse kistud. Kui põllumeeste keskselti selles asjas on süüdistatud ja temalt agronoomilise nõuande korraldust sellepärast tahetud ära kiskuda, siis asetab see uus korraldus selle veel enam poliitilisele alale, tehes seda kaudselt poliitilise võitluse otsekoheseks tööriistaks. Viimast asjaolu järeldan sellest, et selle uue korralduse ellukutsujaks on erakondlikud intriigid, mis kahjuks üldkasuliku asja korraldamises terve mõistuse üle mõjule pääsenud.

Agronoomilise nõuande korraldus on suur ühiskondlik küsimus, nagu kuulus Prantsuse põllumajandusemees Kergall, kes ka politika-tegelane oli, ütles: „Erakonna-politika on ainult välimine koor, ühiskondlik küsimus on sisu. Erakonna-politika on eilne päev, ühiskondlik küsimus on homme päev. Erakonna-politika on segane vesi, see on tagurlus, vaba ühinemine on valgus, see on edenemine.“ Sellepärast tuleb meil ühiskonna küsimus erakonnapolitikast alati kõrgemale seada. Seda tõsiasja kinnitab ka üks teine Prantsuse ühisaate vaimustatud levitaja Deuxy, kui ta ütleb: „Kui maja põleb, siis kutsutakse tulekustutajad. Ei keegi küsi, kas need tulekustutajad on legitimidid, bonapartistid või vabariiklased. Neid palutakse vaid maja päästma tulla.“

Väga austatud Riigikogu liikmed! Põllumajanduse edendamine ja selleks abinõude otsimine on seisnud seni väljaspool poliitilisi erakondi, niisama ka põllumajandusliku ühistegevuse edendamine põllumeesteseltsides, kelle liikmeks igäüks võib astuda, kelle õigused kohtu poolt kitsendatud ei olnud. Mispärast nende seltside liikmeks ei astunud ja nende kaudu agronoomilise senises korralduses muudatusi või uuendusi ette ei võetud? Mispärast hakati väljaspool põllumeesteseltse uusi korraldusi kunstlikult looma? Ma tähendan „kunstlikult looma“ sellepärast, et need algatused jalgu alla ei ole saanud ja suuremalt jaolt paberile jäid. Need algatused ei ole meie tegeliku elu nõuetest tingitud olnud. Ja

nüüd tahetakse neid eluvõõraid algatusi poliitiliste abinõudega meie põllumeestele peale sundida. See on ekslik mõte ja annab tunnistust nende sundijate nõrkusest. Nagu eespool seletasin, viisin mina 25 aastat tagasi üksinda põllutööõuandjate ametissepanemise mõtte põllumeesteseltsides läbi. Aga nüüd need noored ja haritud mehed ei suuda oma uuendusi agronoomilise nõuande alal läbi viia ja peavad selleks loomuvastast teed käies pahempoolsete poliitiliste erakondade protektsiooni kasutama, et sihile jõuda. Aga vaevalt võib loota, et see neid sihile aitab, või kui aitab, siis ainult ajutiselt.

Põllumajandusliku ühistegevuse edendamise, millega ligidases ühenduses seisab agronoomilise nõuande korraldus, on, nagu varem tähendasin, suur ühiskondlik küsimus. Selle juures on võimalik olnud kõigil kaasa tõmmata, kes meie põllumajanduse edust huvitatud ja selleks tõsiselt üldkasusid silmas pidades kaasa tahavad töötada. See on võimalik olnud ja on ka praegu võimalik. Aga et see võimalus nõuab tõsist tööd ja ka sagedasti oma isiklikkude kasude ohverdamist, mida heameelega ei taheta, sellepärast jäädakse asjast eemale ja haaratakse poliitilistest abinõudest kinni, milles nähakse isiklikkude huvide rahuldamist. Aga üldasi kannatab selle all.

Meie põllumajandus on praegu raskes seisukorras ja nõuab päästmist. Seda pääst-

mistööd võivad teha põllumehed ise oma vabade kutseühisuste ja nende kõrval arenenud agronoomilise nõuande korralduse kaudu. See on ajalooõpetus, ja ükski ei saa seda salata. Talumajandusnõuande seadus ei võimalda seda, vaid lahutab ja lõhub veel sedagi, mis tehtud. Sellepärast oleksin isiklikult selle poolt, et seaduseelnõu tagasi lükataks, aga et on ettepanek tehtud, seaduseelnõu anda läbi vaatamiseks üldkomisjoni, siis olen ka sellel seisukohal.

P. Järve (põl) (korra kohta): Teen ettepaneku, lõpetada koosolek.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Vaheaeg kl. 21.55 min. — kl. 22.15 min.

6. Koosoleku lõpetamine kvoorumipuudumisel. Juhataja **R. Penno**: Rkl. Vessart'ilt on ettepanek, kvoorum kindlaks teha. (Helistatakse kõrvalruumidesse.) Koos on 40 Riigikogu liiget, seega puudub kvoorum.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 22.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **O. Liigand**.